

DOM IN SVET

ILUSTROVAN LIST

ZA UMETNOST IN ZA ZNANSTVO.

UREJA

DR. FRANČIŠEK LAMPE.

Z Bogom za narod.

IZHAJA DVAKRAT NA MESEC.

ZALAGA UREDNIK IN LASTNIK. — TISKA KATOLISKA TISKARNA.

Cena na leto 8 K 40 h, pol leta 4 K 20 h, četrť leta 2 K 10 h; za dijake na leto 6 K 80 h. Za Ameriko na leto 2 dolarja, za Italijo 10 lir, za Nemčijo 8 mark.

Vsebina 4. zvezka.

	Stran
O lepoti. (Spisal <i>dr. Fr. L.</i>) [Dalje.]	97
Pravijo . . . I., II., III. (Zložil <i>Silvin Sardenko.</i>)	102
Za narod. (Povest. — Spisal <i>Mirovič.</i>) [Dalje.]	103
Šmarnic nikar! (Slika iz življenja. — Spisal <i>F. S. Finšgar.</i>) [Konec.]	109
Drobtine. (Piše <i>Janko Barlè.</i>) 3. Moj havelok. — 4. Prijatelj s cilindrom	113
Po maškeradi. (Predpustna slika. — Zložil <i>E.</i>)	115
Kužne bolezni po nazorih sedanje znanosti. (Spisal <i>dr. Simon Šubic.</i>)	
[Konec.]	116
Socijalni pomenki. (Piše <i>dr. Ivan Ev. Krek.</i>) [Dalje.]	121
Književnost	124
<i>Slovenska književnost.</i> „Sin.“ — „Gledališke igre.“ — Ročni	
kažipot. — <i>Češka književnost.</i>	
Časopis	127
Razne stvari	128
<i>Dimitrij Vasiljev Grigorovič.</i>	

Na platnicah.

Pogovori. [Dalje.] — *Dopis iz Kalifornije.* [Konec.]

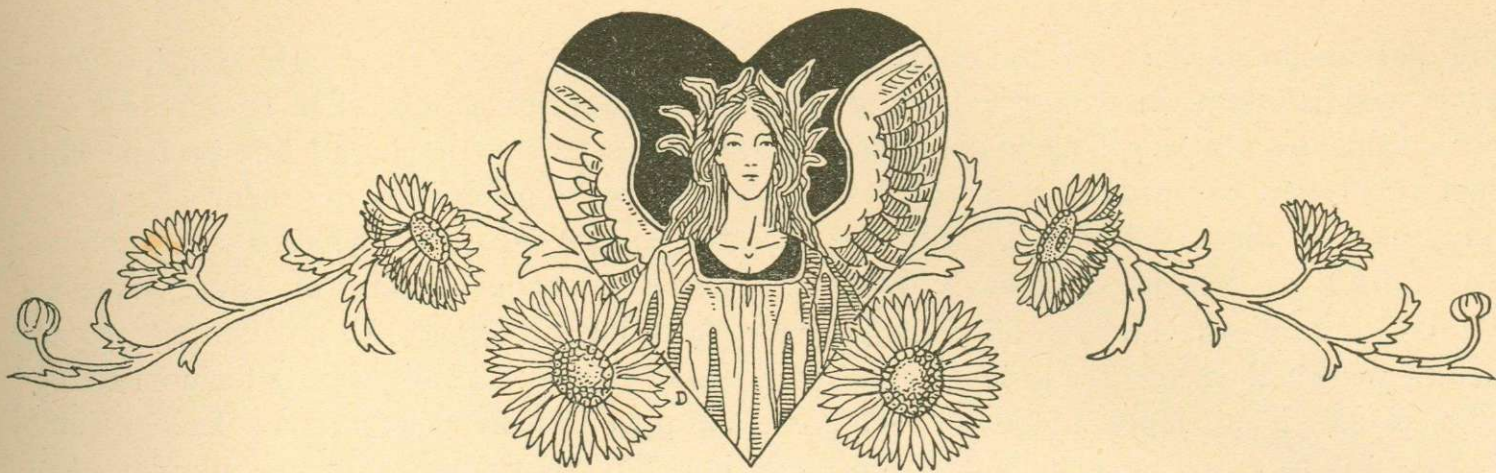
Slike.

Fatima. (Portret)	100
Študija. (<i>W. Weis.</i>)	104
Gozdna idila. (<i>Mihael M.</i>)	112
Samostan Melk ob Dunavu. (<i>K. Beneš.</i>)	117
Z nekdanjega kapucinskega samostana v Amalfiju	120
Cerkev sv. Antona v Padovi. (<i>Jos. Beck.</i>)	126
Tempel Sibilin v Tivoliju. (<i>Jos. Beck.</i>)	126

Listnica uredništva. Slike, ki so v tej številki, bomo opisali prihodnjič. — *G. E.:* Kakor vidite v tej številki, smo zadovoljni. „M. N.“ pride v številki 5. Le tako naprej! Zdravi! — *A. Š.:* Prejeli. O priliki več v posebnem pismu. — *V. K. p. S. V.:* Prejeli. Stvar je zanimiva, a oblika ni za v list. Kolikor se bo dalo, na platnice. Upamo, da ste zadovoljni. — *F. M.:* Obe pesmi prejeli. Prva nima mislij; dogodek je nemogoč. Tudi druga ni za rabo. — *M. K. v J.:* Kolikor vemo, Komel ni izdal knjižice za konjike; mi Vam je tudi ne moremo oskrbeti.

Listnica upravnništva. *G. A. B. v P.:* Večkrat nam dohajajo naročila na knjige, katere ocenjamo v listu. Naznanjamo, da ne moremo oskrbovati teh knjig, torej naj se dotični znanci obračajo na knjigotržnice.

Dobé se še letniki: IV. po 4 K, V. po 6 K, VII., VIII. IX., X., XI. in XII. po 8 K.

O lepoti.

(Spisal *dr. Fr. L.*)

4. V čem je lepota.

Kdor hoče prav spoznati kako znanstveno vprašanje, mora največkrat tako ravnati kakor n. pr. urar. Da uro dobro popravi, mora urar najprej vse delo razdreti in razstaviti, potem pa zopet sestaviti. Tudi pri znanstvenem preiskovanju treba nam predmet razstaviti v dele, potem pa sestaviti v celoto. Tako ga spoznamo in umemo. Četudi sedaj vemo, kako delujejo na nas lepi predmeti, vendar še ne vemo, v čem, v katerem delu, na kateri strani kakega predmeta je lepota. Morda v predmetu niti ni tega, kar imenujemo lepoto?

In res — kakor smo že čuli — je Kant učil, da lepote ni v stvareh ali v predmetih, temveč da je ta lastnost samo v našem čutenju, ali bolje, v našem razsodku.¹ Naša razsodnost ima ne samo to posebnost, da se ji zdé nekateri predmeti lepi, temveč tudi, da jih ima za sploh ali tako lepe, da bi jih moral imeti za lepe tudi vsakdo drugi.

¹ „Ako se nanašajo predstave, celo občutki, na kaj objektivnega (samo na sebi), tedaj nam pomenjajo nekaj istinitega izkustvene predstave; ako se pa ozirajo samo na čustvo ugajanja in neugajanja, tedaj ne zaznamujejo prav ničesar v predmetu, temveč v tem se čuti subjekt samega sebe, kakor predstava nanj deluje.“ (Krit. d. Urth., Reclam., str. 43.)

Potemtakem ni v stvareh, kar imenujemo lepoto; ta popolnost je samo za nas, ni pa popolnost ali lastnost ugajajočih nam predmetov.¹

Nadrobneje nam ni treba razkladati Kantovih nazorov, ker je dovolj, če poznamo načelo. To načelo pa nikakor ni pravo. Pomislimo le:

1. Ker nam ne ugajajo vse stvari, ampak samo nekatere, morajo le nekatere imeti to moč ali zmožnost, druge je pa nimajo. In tista moč je v stvareh, ne pa v našem vidu ali sluhu, ker sicer bi vid in sluh ugajal sam sebi, ali pa bi nam moralo ugajati vse, karkoli vidimo in slišimo.

2. Ako ni lepote v stvareh, ampak v našem čutenju, tedaj treba reči, da stvari v istini niso lepe, in da jih šele mi storimo ali imamo za lepe. Kakšne pa so, ako niso takšne, za kakršne jih imamo? Kant bi rekel po svoje, da ne vemo. A to je prazno, zakaj stvari se nam razodevajo in kažejo: in čudno bi bilo, da bi se nam stvari kazale tako, kakor niso, ne pa tako, kakor so. (Nekatere prevare v naših čutih se dadó lahko spoznati.)

3. Da bi ugajanje izviral le iz čutenja, ne da bi predmet sam bil lep in nam na-

¹ Ravnotam, str. 73 i. dr.

pravljaj ugodnega čustva, to je naravnost proti naši izkušnji, ki nam pravi, da je podoba sama na sebi lepa, da je obraz sam na sebi zal. Čemu bi vendar želeli videti to in ono, ako je glavna stvar pri lepoti le to, kar čutimo, ne kar je samo na sebi?

4. To je tudi razvidno, da bi po Kantovem nauku ne smeli reči: „To je lepo“, temveč: „To se zdi meni lepo, to je zame lepo.“ Zakaj vsakdo more po tem nauku soditi le svoje ugajanje in nič več. Kant si sicer hoče pomagati s tem, da mu je kaj lepo le tedaj, kadar sodimo o njem, da splošno ugaja. A to velja jako malo. Naj sodim tako ali drugače, v tem ni trdnosti, da bi stvar ugajala tudi drugim, ker moja sodba je veljavna le zame, saj izvira le iz mojega čutenja.

5. Kantov nauk nasprotuje splošnemu človeškemu prepričanju, ki pravi, da so stvari same na sebi lepe. Ni si pa lahko misliti, da bi se ves človeški rod tako čudno motil, da bi nas čuti le varali in bi nam kazali vse kaj drugega kakor je v resnici. Zato smemo reči: kakor je Kantovo modroslovje neutemeljeno v drugih ozirih, tako je napačno tudi gledé na lepoto.

Popolnoma trdno je torej, da je lepota v stvareh ali predmetih samih. Tudi tedaj, kadar nihče ne ogleduje lepe pokrajine, je lepa; tudi tedaj, ko je slika zagrnjena, je sama na sebi tako popolna, kakor pozneje, ko je razstavljen pred mnogimi ogledovavci. Kadar si odgrnil sliko, premeni se tvoje gledanje ali tvoja razmera do slike, ne pa slika sama.

Vendar s tem le še nismo dovolj pojasnili, v čem je lepota. Veliko lepoznanecv misli, da lepota ni v ničemer drugem kakor v vnanji obliki. Obliko imenujemo v navadnem pomenu to, kar vidimo, kar je povrhu, kar otipljemo, torej pri telesnih predmetih zunanje lice, črte, ploskve, barve in svetloba, ki se kažejo očesu; pri glasbi bi bila oblika samo vrsta glasov, soglasje in nesoglasje; v pesmih je oblika samo v besedah in v njih skladnosti, ne pa v mislih. Oni torej, ki pravijo, da je lepota v vnanji obliki, dokazujejo in pojasnjujejo svojo trditve tako nekako: Kaj ima slika na sebi dru-

gega kakor samo vnanjo obliko? In vendar je lepa! Prav lahko si je misliti to-le: Iz voska in iz barv bi naredil kdo prelep obraz, da bi vsakogar očaral, in vendar bi v tem ne bilo lepega nič drugega kakor vnanja oblika, ker vosek sam na sebi in barve same nimajo nobene lepote. Ali mislimo na one novejšje priprave, ki so znane z imenom stereoskop in kinematograf: ti nam kažejo jedino le obliko, in vendar so dotične slike jako lepe in mične. Tudi ne more nobeno oko seči pod površino kake stvari: kaj naj bi bilo še lepo poleg te zunanosti ali površine? Celo roko-delci znajo izdelovati umetne cvetlice, ki so očem prav prikupljive in se rade rabijo po cerkvah in tudi dvoranah, zlasti še za ženski nakit. Kaj more tukaj ugajati drugega kakor vnanja oblika? — Iz takih in enakih vzgledov se vidi, da je lepota v vnanji obliki. Ako je ta oblika všeč, tedaj je tista stvar lepa.

Ne smemo tajiti, da se zdi na prvi pogled ta nazor resničen, in da ga taki in drugi vzgledi priporočajo. Tudi ugaja ta nazor nekoliko navadnemu mišljenju. Kadar govorimo o lepoti človeške postave, o lepoti kraja, o lepoti govora, imamo v mislih zunanjo stran.

In vendar ni ta nazor pravi, da je lepota samo v vnanji obliki. Moramo pa natančneje seči v to vprašanje, da se nam razjasni.

Najprej treba gledati, kateremu predmetu pridevamo lepoto in v katerem oziru. Recimo, da je lep mladenič vojak šel v vojsko in v boju izgubil jedno nogo. Ker noge nima, ni več lepa njegova postava, pač pa je lahko še lep njegov obraz. Potemtakem ne moremo v polnem pomenu reči, da je tisti mladenič lep. Če pa vendar tako pravimo, ni resnično, ker bi morali dostaviti: „I. je lep v obraz.“ V drugem vzgledu imejmo pred očmi človeka lepih lic, pravih potez, v obče zalega obraza. A ta človek ima jako slabe, deloma očrnele zobe, nekaj mu jih pa manjka. Ko začne govoriti, te kar pomrazi po udih, tako ti je nevšeč njegovo zobovje, kakor ti je bil izprva všeč njegov obraz. Ali je resnično, da bi bil ta človek lep? Ni, čeprav ima lice brez madeža. — Mislimo

si, da imamo v roki stvar, ki se zdi lepo jabolko. Koža je rumeno-rdeča in gladka, pecelj svež, oblika okrogla: na prvi pogled porečeš: „Lepo jabolko!“ A kmalu vidiš, da je pod to lupino že vse gnilo meso, ni užitno, ni rabno. Kaj porečeš sedaj? To, da je lepa jabolčna lupina ali koža, ne pa, da je lepo jabolko. — Ako pojem in zraven igram na klavirju, in ako je petje res lepo, a spremljanje slabo, ne smem v pravem pomenu reči, da je moja glasba lepa. — Ako zloži pesnik tako pesem, ki je po besedah, po merilu in po rimah dovršena, a po vsebini umazana, ne moremo imenovati pesmi lepe, temveč samo besedilo. Pesem namreč je lepa tedaj, ako je lepa tudi misel, ne samo nekoliko besed.

Ako prej omenjeni nazor pravi, da je lepota kakega predmeta v vnanji obliki, pripominjamo k temu, da je oblika predmetova pač lahko lepa, a s tem ni še rečeno, da je lep tudi predmet sam. Kdo ve, ali ni imel grbasti Terzit lepih malih nožic ali ročic ali morda celo lepih očij? In ko bi bil tudi imel to, ne bil bi lep zaradi grbe. S tako primerom hočemo povedati, da mora biti predmet lep v vsakem oziru, ako naj ga imenujemo res lepega. Že iz tega se vidi, kako je neprimerno trditi, da je lepota v vnanji obliki. Kdor to pravi, on trdi, da nima lepota z vsebino ali snovjo nič opraviti, temveč da je prav tako v sami obliki kakor n. pr. da je kaj okroglo, oglato, pobeljeno, očiščeno. Kakor je morda klobuk okrogel, tobačnica oglata, stena pobeljena, posoda očiščena... v tistem pomenu bi se moralo reči, da je lice lepo. A vsakdo vidi, da ni v istem pomenu lice lepo, kakor je zid bel. Zid je bel po zunanji barvi, lice je lepo po vsej svoji naravi, po svoji moči ali po svojem življenju, ki je v njem. Lepo lice v pravem pomenu je drugačno lice kakor nališpano ali z lepotilom namazano, še tako ugodno in srečno prirejeno lice.

Ko smo se sedaj zavedeli, kaj je vnanja oblika in kakšna lepota je v njej, bomo lože dognali, ali ni morda lepota v drugačni obliki. Zatorej razločujmo obliko in obliko! Oblika

nam je najprej lahko to, kar se kaže očem in kar tudi otipljemo: kar je človek v svoji obleki in opravi, hleb kruha ali okrogel ali podolgast, knjiga ali vezana ali nevezana, klobuk ali bel ali črn, hišna oprava ali urejena ali razmetana. Take razmere spadajo k vnanji obliki ali v navadnem pomenu.¹ A poznamo tudi obliko v drugem pomenu. Ako drevo zraste, kakor mu velewa njegova narava, dobi neko obliko. Ta oblika izvira iz drevesne narave, iz prirodnih močij; to obliko si je dala ali naredila stvar sama. Zato je ta oblika tako združena s stvarjo, da se ne more od nje ločiti. Kakršna je ta oblika, taka je tudi stvar. In med obema oblikama je razlika, tako nekako — bi dejali s pripravno primerom — kakor je med kožo človeško in med obleko.

Samo to trditi, da je lepota v obliki, nikakor ni jasna beseda. Ali je torej v prvi ali v drugi obliki, o katerih smo govorili? Kaj smo na boljsem, ako čitamo: „Predmet dopadanja so oblike; vzrok dopadanja je psihološki?“² In dalje: „Izmed teh (oblik) so nekatere dopadljive same po sebi, druge pa imajo svoj obstanek v tem, da se nedopadanje odstrani“: s takimi razlagami se ne odstrani megla, ki je okrog besede „oblika“.

Vir lepote ne more biti v oni obliki, ki je samo zunanja, samo slučajna. Ali je lepota človekova na njegovi obleki? Ali je lepota kakega drevesa v tem, da je oblato obstriženo? Ali je lepota slike v okvirju? Te stvari lahko podpirajo lepoto predmetovo, n i k a k o r p a n i lepote tako v njih, da bi se moralo reči: „Lepota je v vnanji obliki.“

Potemtakem nam preostaja le oblika v drugem pomenu, prava bistvena oblika³, v kateri utegne biti lepota. Ta je tista oblika, v kateri se stvar kaže, kakršna je, ki nastane tedaj, ko nastane stvar; a kadar poneha oblika, pogine tudi stvar. Nobena čutna

¹ Modroslovci pravijo tej obliki akcidentalna ali slučajna.

² Vesna, „O lepem“ str. 57.

³ „Bistvena oblika“ nam ne pomenja čisto tega, kar „forma substantialis“, temveč ono individualno obliko, ki izvira iz bistva kake stvari.

stvar ne more biti brez take oblike; pa tudi nečutni predmeti se javljajo po svojih oblikah, kakor kreposti, nauki, duša i. dr. Ali je torej lepota v tej obliki?

Odgovarjamo, da je v tej obliki lepota kake stvari, in to tudi lahko dokažemo.

Fatima. (Portret.)

1. Vse, kar je lepo, nam ugaja, in sicer nam ugaja v spoznanju. Da je spoznano, mora se kazati ali javiti, torej mora imeti nekaj, s čimer se kaže, in to je oblika. Ta oblika ni nič drugega kakor stvar sama, v

kolikor deluje in se razodeva. Zatorej je očitno in trdno, da je lepota stvari v njihovi iz bistva izvirajoči obliki.

2. Pri čutnih predmetih je to takoj umevno, zakaj ti nam ugajajo večinoma že v prvem hipu. V prvem hipu pa moremo spoznati le njih obliko, ne njih notranje narave.

3. Tudi v nečutnih predmetih nam ugaja način, po katerem se primerno in naravno razodevajo, torej ugaja njih bistvena oblika. Dobrodelnost je lepa tedaj, ako jo kdo izkazuje prav in pa na tak način, da nas veseli. Duša je lepa tedaj, ako so njene lastnosti v pravem razmerju in pa ako se javljajo na prijeten in prikupljiv način.

4. Naša trditev se ujema s splošnim mišljenjem ljudi, ki imajo za lepo le naravno in bistveno obliko stvari. Seveda navadno ne ločimo bistvene in nebistvene oblike, marveč pridevamo lepoto obema, a v znanstvenem preiskovanju moramo določno povedati, v kateri strani predmetovi je lepota.

5. Tudi mnogi znanstveniki se ujemajo s tem nazorom, od Platona sem prav do današnjega dne. Treba

pripomniti, da tudi znanstveniki premalo ločijo nebistveno obliko od bistvene, vendar je prava njih pot, po kateri hočejo do resnice. „Formalizmu (nauku, da je v obliki lepota) pač smemo priznati, da trdi pravo,

in smemo reči: ako se oziramo na lepočutje, je oblika vse in vse je na njej, pa prava oblika, ta je ne samo zunanja, temveč tudi notranja oblika, popolna oblika, ne ločena od vsebine, na kateri tiči in katere oblika je. Ni treba posebno bistroumno preiskovati razmerja med vsebino in obliko, pa nam je takoj jasno, da ne spada vsaka oblika k vsaki vsebini, ali še natančneje, da spadata vsebina in oblika skupaj in da sta neoločljiva celota.¹ Da, to je prav naš nauk, le čisto jasen ni bil pisatelju. Jednako piše drugi: „Lepota ni vsa samo v zunanjih oblikovnih razmerah, bodisi prostornih ali časovnih, tako da bi bilo zastran lepote vsejedno, katera idealna vsebina se v njih razodeva . . . Aritmetična števila, geometrijske figure, logične formule bi morale potemtakem v svojih skladnih razmerah kazati najvišjo lepoto in vzbujati najvišje lepočutno uganjanje, ker bi imele v sebi najmanj neestetične vsebine . . . Med umotvori, ki so po obliki jednako dovršeni, ima večjo estetično vrednost oni, kateri ima višjo idealno vsebino, prosevajočo skozi zunanjo obliko.“²

Med drugimi modroslovci je zlasti Herbart učil, da je le lepota v oblikah, ali, da nam ugajajo čutne razmere stvari. A obliko umeva Herbart drugače kakor jo umevamo tukaj mi. On trdi, da je oblika samo razmerje med posameznimi deli. Ako so ti deli ali členi iste vrste (n. pr. barva in barva, velikost in velikost), ako niso vsi jednaki, pač pa prevladujejo jednaki deli, da si jih lahko predstavljamo, tedaj nam tako razmerje ugaja in oblika je lepa. — Dobro je pripomnil Überweg³ o tej Herbartovi razlagi tako-le: „Lepota, ki je v samih razmerah, ali oblika, h kateri spada vsebina le kot neobhodno potrebna nosivka (da ima namreč na sebi ali da nosi vsebino), ta se zлага z načelom sofistovske retorike (n. pr. kakega Elija Arestida); v resnici ugajajoča je lepočutna oblika samo, če popolnoma izraža kako zname-

nito vsebino; ista oblika ali isto razmerje ugaja ali pa ne ugaja, kakršna je vsebina. Zaradi tega spada razmerje med vsebino in obliko v pojem lepote, ker je pravi vzrok, da nam ugajajo stvari.“ Tudi tu vidimo, da je izražen naš nauk, četudi ni bilo pisateljem prav jasno, katera oblika in zakaj ima prav ta oblika svojstvo lepote.

Po tem preprostem premišljevanju in preiskovanju smo razvideli, da je lepota pač v obliki, a v tisti obliki, ki je bistvena predmetu.

Kar smo poprej našli med razlogi, s katerimi naj bi se dokazalo, da je lepota samo v zunanji ali sploh v vsaki obliki, to potrjuje le naš nauk. Ako je pred nami lepa slika človeškega obraza, res ni na tej sliki nič drugega kakor samo oblika. Tu ni ne mesa in kože, ni življenja —, temveč le poteze, obrisi, morda barve, s kratka: oblika. A tu treba pomisliti, da je prav ta oblika na sliki samo posneta, da je samo namestek pravega istinitega predmeta, in zato je nihče tako ne sodi kakor istiniti predmet. Drugič pa se vidi tudi tukaj, da je lepota le v bistveni obliki, zakaj le tedaj nam ugaja slika s svojimi oblikami, kadar se strinjajo z bistvom predmeta. Še tako mične barve na sliki nam ne ugajajo, ako niso „naravne“, t. j. ako niso posnete po istinitem predmetu.

Naposled še lahko dodenemo nekaj mislij o tem, ali ni morda lepota v naravi ali v bistvu samem kake stvari. Ako umevamo tu bistvo samo na sebi, to, kar se ne preminja, to, iz česar izvira vse drugo, tedaj treba reči, da lepota ni v bistvu. Saj bistvo ni čutno; da je n. pr. človek iz duše in telesa, to se ne vidi: zatorej ne more biti lepota v tem, kar je skrito. Ali premislimo ta vzgled: Drevo je drevo, ali je v cvetju pomladi, ali ima sad jeseni, ali je od ledú polomljeno po zimi. In vendar je drevo lepo pomladi in jeseni, ni pa lepo po zimi. Bistvo živali je, da je organizem, ki se sam giblje in tudi čuti, bodisi, da je lep ali ne. Konj je konj, bodisi da je lep in isker v mladosti, ali da je obrabljen in mršav v starosti. Narava ali bistvo konja ni to, da je

¹ Ziegler, Das Gefühl, 1893, str. 120.

² A. Schmid, Erkenntnislehre, 1890, 2, str. 269.

³ Grundriss der Gesch. der Philosophie, 1875, III., str. 314.

lep. Jednako je s človekom, jednako je z drugimi stvarmi.¹

¹ Samo najpopolnejšega bitja, t. j. Boga, bistvo je, da je neskončno lepo.

Zato nam je jasno, da lepote ni iskati v bistvu kakega predmeta, ne v njegovi notranjščini, temveč le v bistveni obliki.

(Dalje.)

Pravijo . . .

I.

Skakal je kanarec
s palčice na palčico,
kopal se v kozarcu,
pikal drobno malčico.

V oknu oče s pipo
potrkal je ob dlan;
gledal, željno čakal . . .
Vendar! — Čakal ni zaman:

„Ej, kako konjičem
grive v zraku vejejo . . .
Morebiti znajo:
kam ponosni spejejo.

Na blazinah mehkih
sama radost in mladost.
Ali drug — naš Lovro,
kje je tvoja veselost?!

Ej, tako h poroki
ženinov ne vodimo;
veš, tako pogrebci
do gomile hodimo . . .“

In pomajal glavo,
pipico zapalil je
in s kanarcem v kletki
malo se pošalil je . . .

II.

Harmonika poje v akordih
zdaj tihih, zdaj silnih, zdaj lahkih;
srce se pri srcu razvema
v mazurkah in valčkih živahnih . . .

Na tihem je v Lovrovi duši
vzkipevala davna skrivnost:
Naj dvignem med svate se prosta;
in ti boš, in ti boš spet — prost! . . .

„Odloži harmoniko, godec!
Pij z nami vred kapljico čisto
na zdravje, na srečo vse družbe!
Poj z nami vred pesemco tisto:

„Preljuba, zdaj zdrava ostani,
podaj mi še enkrat roko . . .“ —
Zarajalo petje je glasno,
kot vsem bi veljalo v slovo . . .

In zatrepetala je drugo
v nevestini roki desnica:
Nevesti so lahno rdela,
bledela so ženinu lica.

A svatom na radostnih ustnih
umiral je glas zapored . . .
„Pa name nikar ne pozabi . . .!“ —
In godec zasviral je spet. — — —

III.

Druga nedelja po svatbi. —
Mož je zadremal ob mizi;
ženki pa v mislih je Lovro
dremal nad srcem — preblizi:

Kadar se očka ti smeje,
daleč so tvoji smehljaji . . .
Kakor ljubezen si preje,
Lovro, še žalost zataji! . . .

Pravijo, da še kanarcu
več ne postrežeš prijazno;
kajkrat pri praznem kozarcu
gleda skodelico prazno.

Mož se je vzbudil. „Kaj tožno,
ženka, ob stol se naslanjaš!
Čudne sem sanjal jaz sanje;
ti pa jih morda še sanjaš . . .“

Kadar prihajaš po vasi
znancem odzdraviti zabiš;
sestro zamišljen si včasi
z mojim imenom privabiš.

Silvin Sardenko.

Za narod.

(Povest. — Spisal *Mirovič.*)

(Dalje.)

IV.

Na bližnjem zvoniku sv. Jerneja je naslednji dan ura odbila pol sedme, ko so se na tihem pomikale na zahodni strani tovarne proti pokopališču v meglenem polmraku, režočem mrazu in po mrzlih tleh dolge črne sence.

„Tako, prosim, gospod poslanec! Odmeri še ti — punkt: trideset korakov“, je govoril s šumečim glasom pivar Lobnik in se ponosno zavijal v kožuh, obšit s pristno tigrovino.

„Prav, prav, Gašpar“, reče le-ta, odmerivši s svojim orjaškim korakom še nekaj čez. „Tako-le! Dro, dro!“

„Ti“, zopet vpraša Janko, „je-li zdravnik blizu?“

„Tam-le pod pokopališkim zidom čepi in vem da že strašno kolne, ker ga zebe kakor kužka. Je skrit, veš. Orožniki, financarji, uradniki vse ovohajo. Previdnost, ne?“

„Je najboljša.“

Nasprotnika prideta izza oglov, odložita kožuhe na tla in vzameta orožje. Lobnik še poskusi pomiriti sovraštvo, in pozneje tudi Pavčič napreže svojo zgovornost, pa danes brez uspeha. Zopet premerijo mrmraje oddaljenost, sekundanta stopita na stran in se boječe ozreta na vse štiri vetrove.

Povsodi varno.

Ura udari tri četrti na sedem.

„Jedna, dve, tri“, je štel Lobnik. „Pok! A-seses! O-o-o!“

Projektil je brlizgnil daleč mimo Josipovega ušesa v fabriški zid. Na vshodu se je pokazal rob solnca.

„Jedna, dve“, je štel počasi Pavčič in dostavil ne prenašlo: „tri!“

„Halt! Stojte gospodje! V imenu postave vas — —“. Sam okrajni glavar stopi, kakor bi bil z neba padel, med dvobojevavca.

Pavčič je zaklel, da je glasno odmevalo od tovarniških oglov:

„Mejkuš, kaj takega pa še ne! Ti prokleti — —.“

Lobnik bi bil najrajši zbežal, ker se mu je zdelo, da stvar ne bo brez sitnosti; tam pod pokopališkim zidom se je pa prihuljeno pomikala skrbno zavita postava okrožnega zdravnika, ki je sedaj-le tudi govoril v čast vsem peklenskim stanovavcem, da mu je glavar izpihal tako masten in tako gotov zaslužek. Pač smola!

„Jaz mislim, če smo že zato tukaj, naj bi gospoda duelanta nadaljevala“, opozori važno Pavčič.

„Prosim, prosim, gospod!“ sikne skozi zobe glavar slovenski in molčé pokaže orožniško signalno piščalko.

„A, hudiča!“ dé pl. Zagolli malovažno in stopi k njemu kar s samokresom v roki.

„Halt! Herr von Zagolli, prosim, odložite v imenu postave; drugo že uredimo.“

Molčé položi le-ta samokres na kožuh in pogleda glavarja:

„Herr von — — prosim, ali že vedó orožniki?“

„Vedó in ne vedó“ in zopet pokaže piščalko, pa Pavčiču. A ta je hotel še vedno nasprotovati priznanemu nasprotniku in rekel samozavestno:

„Še puške bosanskih ustašev me niso oplašile, kamo-li vaša piščalka! Smo-li otroci, ka-li?“

„Prosim, gospod poslanec: Midva sva sicer politična nasprotnika —.“

„In osebna, prosim“, mu preseče Pavčič brezozirno.

„Pa v tej stvari prosim, da me slušate, sicer — —.“

Pavčič je bil trda kost. „Sicer, kaj sicer? Teh vaših ‚sicer‘ smo že tako navajeni, da

se njih in vas prav nič ne bojimo. Sicer pa bo kaznovan tudi vaš ljubljenec, gospod pl. Zagolli; sicer pa — naravnost dvomim, da bi bilo tu brez ogleduštva, in ker sem sekundant, slovesno pričam, da ni streljal gospod pristav na moj klic „tri!“ ker — dovolite — no, kaj me gledate — ker vsaka baba lahko sumi, da je bilo vse tako urejeno. On ni bil svoboden nasprotniku vrniti, kar mu je bil posodil; seveda plemenita koža je dražja, ka-li, gospod vitez?“

Glavar je zaškripal z zobmi, pl. Zagolli je hotel nekaj reči o osebni časti, a glavar ga je zgrabil pod pazduho in več vlekel nego vodil s seboj nazaj v trg brez kožuha, da sta oba trepetala od jeze, mraza in razburjenosti.

„Josip, sedaj pa še midva! Pojdi, obleci se! Sedaj je odšla gospoda visokorodna, mejkuš.“ Vsi trije so se navzlic temu vračali domov v skrbeh, kaj bo sedaj.

O ponesrečenem dvoboju ni nihče rad govoril; Šenica pa in pl. Zagolli sta postala vsled tega še hujša nasprotnika.

Zagollijeva stranka se je množila. Pristopil je tudi Cesar z Velikega Potoka, ker se mu veliki župan Pavčič ni hotel umakniti z županskega stola.

Ob razdelitvi neke občinske podpore je našel tudi vzrok, da je mogel zabavljati glavarju v javnosti. „Za“ in „proti“ so se vlekli dopisi in „poslana“ v časopisih tako dolgo, da je naposled glavarju nedostalo sape. Začel

je torej naravnost tožbo za razžaljenje časti, kar ni bilo nič nenavadnega, zakaj sličnih tožb je v svojem življenju že izgubil veliko. Izgubil je tudi to, ker razžaljenje časti se ni moglo dokazati. Ono „poslano“ je bilo tako spretno sestavljeno, da mu pravica ni mogla do živega. Zato se je vprašalo sedaj:

Študija.

W. Weis.

Kdo je tisto spisal? Pavčič ga ni, ker ni jurist. Jurist med nasprotno stranko je jedini — Josip Šenica.

Zopet so mu privoščili disciplinarno preiskavo. V Podgorje je prišel sam svetnik deželnega sodišča, oglašal se pri prijateljih in neprijateljih preganjanega adjunkta in slednjič zvedel, kar je hotel, samo tega ne,

kdo je pisal zadnje poslano. Svetnik je vedel in vsakdo je vedel, a dokazati si ni upal nihče.

Glavarjeva stranka se je še množila, pa množile so se tudi njegove pravde za žaljenje časti, množila razna nasilstva, s katerimi je namerjal uničiti nasprotnike in smešil samega sebe. Na odličnem mestu njegovih nasprotnikov sta bila Pavčič in Šenica; ne daleč za tema pa učitelja Rus in Dobravec. S tema je delal glavar gladke račune: če sta prosila, je romala prošnja v koš; če sta se pritožila, je romala pritožba v koš.

Težja borba je bila s prvima dvema.

Šenica ni še dobil drugega ukora, zato je upal, da ga sploh ne dobi, in je dražil svojega postarnega šefa, kdaj se mu umakne v pokoj, da on dobode sodniško mesto v Selišču.

„No, no, kmalu, kmalu.“

„Potem pokažem Zagolliju —!“

„No, no, menda ne tako hudo!“

Šenica se je ugriznil v jezik; stari je namreč uganil marsikatero. Adjunkt je dobival dišeče liste, krasne šopke v tem času kar v pisarno s sladkim tolažilom: „Josip, kmalu bom polnoletna. Potem pa —.“

Nekaterikrat je skrivaje tudi smuknila s kakršno koli pretvezo k Vinku v Podgorje, kjer je pri Pavčičevki videla svoj vzor in govorila ž njim in pila vipavsko vino.

Tačas je Pavčiča jezila zopet nova zadrega.

Imel je sicer v rokah vajeti velike občine, a vajeti rojstvene mu vasi Podgorja je vodil dobro znani „stric Koren“, o katerem je učitelj Dobravec hudomušno trdil, da je vsled svojega humorja in vihravega značaja — človek samo o posebnih prilikah. In stric Koren je bil tudi — kdo bi bil mislil drugače — tam, kjer jih je bilo več — v vrsti pl. Zagollija. Za svoje nasprotovanje proti Pavčiču in Šenici je zaslužil pobratimstvo — četudi neplemič — z obema Zagollijema.

Mož je, kakor se spodobi vsakemu občinskemu načelniku, hranil podgorsko kroniko. Podgorska kronika pa pravi o njegovem najslavnejšem činu tako-le: „Danes, 14. kimavca, je vredno zapisati, da je okrajni

glavar poslal orožnike v Podgorje, in pa še to, da so orožniki prišli po naše fante pevce in po našega učitelja Dobravca in tudi učitelja Rusa z Velikega Potoka. Trdijo, da je nekdo zatožil — pa ne stric Koren — da so poslancu Pavčiču za podoknico peli rusko himno, in tisto himno da jih je naučil Dobravec. Štacuna strica Korena je bila ta dan — menda vsled žalovanja — zaprta. Pa stric je rekel, da se nič ne boji. In tega dne je vredno zabeležiti, da so prišli fantje pevci domov pozno zvečer in da so peli kakor bi prihajali z Laškega. Vino so pili kar na cesti, kadili, vriskali in peli:

O, kaj so si prizadejali
jezični starci redkih zob,
da so nam toliko nabrali
pregreškov naših in grdob!

Ino gori ino doli po vasi so ponavljali novo pesem, katero do tega večera ni še slišalo podgorsko uho. Pesem pa je grda ino se samo lepo poje:

Si turnar, schütz in sokol bil
in vse si lizal, vse grdil;
zdaj „špicelj“ si, brez perja tič,
da bi te kmalu vzel —.

Pa ruske himne vendar niso peli, ker je niso znali. Podgorje je imelo hudo noč. — Druge nesreče ni vredno zapisati.“

V Selišču in v Podgorju so strahoma ugibali, kaj se neki sedaj zgodi. Zagollijevi pristaši so trdili, da pride nad veleizdajnike huda kazen. Seliškega mogočnjaka brat Vinko v Podgorju je hotel po svojem geslu: z denarjem se doseže vse, dokazati, da sta prepovedano himno učitelja poučevala celo otroke v šoli.

Nasprotna stranka se je pomilovalno smehljala, le Irenka je na tihem plakala.

Gonja po časopisih je rabila že skrajnja sredstva.

Obe stranki sta čutili, da sta že predaleč zašli v osebnosti. Štiriperesnica je neki večer to stvar razpravljala med seboj po svoje in sklenila, da je vsega kriva nasprotna brezozirnost. Braniti svojo čast je pa vsakdo dolžan. „Tisti časi, mejkuš, ko me je sovražnik udaril po levem licu in sem mu ponudil še desno, so, hvala Bogu, minuli. Tudi

ne vračamo več kruha za kamen, ampak kamen“, je razlagal Pavčič. „Če imajo oni pravico do podedovanega denarja, imamo mi pravico do življenja, in to je nekaj, kaj pravite, gospodje?“

„Izvrstno! Živio, gospod kumšija! Živio!“

„Kaj bo pa z mojo soprogo in otroki, če z denarjem dosežejo vse, kar želijo?“

„Dobravec, ti si res pesimist; le meni verjemi, da si pesimist! Kako naj dobi dokazov za to, kar ni res!“

„Kdor ne priznava duše, nima vesti; in če oboje nadomesti z denarjem, lahko potem nosi dušo in vest v svojem žepu. S tem pa se ne doseže malo.“

„Vraga, ti pa govoriš kakor modrijan“, pohvali ga Šenica.

„Pa povej, Josip, kdaj nas poobesijo, povej no še, povej tako-le!“

„E, saj pravim: sama neumnost! Ali mislijo naši protivniki, da smo mi Slovenci res narod nižje vrste? Zakaj pa pusti vladā, da se peva pri nas ‚Die Wacht am Rhein‘? Ali smo že v Nemčiji? Ali sme biti naša velika Avstrija samo pruska provincija? In pesem ‚Deutschland über Alles‘, ali se sme po pravici peti v Avstriji? Mi nismo v Nemčiji, ampak v naši Avstriji, zato ne pustimo, da bi se tu šopirilo velikonemštvo.“

Bilo je že nekoliko pozno, in Vodnikov ter Strossmayerjev kip sta se štiriperesnikom že prav ljubko smehljala, ko je nadaljeval Šenica:

„Bornirana budalost, pravim, gospoda! Nikomur se ne skrivi las zaradi tega. Saj je niso peli ruske himne, in ko bi jo bili peli, bi se ne bil nihče navduševal za ruskega carja. To ni niti v sanjah ljudem prišlo na misel. Sicer pa — Bog vas živi, gospoda!“

Kozarci so zazveneli, in trčili so, da se je vince spenilo in zakipelo svetega navdušenja.

Ko si je Šenica uredil brke, obrisal brado in popravil ščipalnik, je prosil:

„Pozor! Izvolite zapreti duri!“

„Kaj boš čaroval, vraga?“ se začudi zapiraje Dobravec.

„Čaroval tistim, ki ne znajo. Ali nisi tudi ti lagal glavarju, hotečemu te zapreti, da ne znaš ruske himne?“

„Nič lagal, saj je res. Jaz vem, ki sam poučujem petje, kaj pomeni pesem znati ali ne znati. — Po sekiricah pač! — Po sekiricah znam tudi ambrozijanski ‚Te Deum laudamus‘ in še marsikak težji koral, ali brez njih —.“

„Pa kaj tudi nemškega jezika znaš tako malo, da si lagal o njem prav tako kakor o himni?“

„Veš, Jožko, to je pa druga. Jaz sem s srcem avstrijski državljani.“

„Pa si se vendar udal in govoril.“

„Ker me ni prav nič mikala palma narodnega mučenitva.“

Pristav je svedričil brke in pristavil samo: „Mhm!“

„Ko mi je glavar rekel, da mi zapove kakor učitelju govoriti ž njim nemški, sem znal seveda.“

„E, Dobravec, trden si“, pohvali ga Rus dvoumno, „pa le nisi dovolj trden, le meni verjemi! Vidiš, ti bi bil na Slovenskem prvi učitelj mučenik; vsi bi te oboževali in častili in slavili . . . tako-le!“ Rus je nagnil kozarec do dna.

„In glavar bi bil odjedel moji družini kruh.“

„Pa bi ga bil dobil drugodi; o moj dragi, za take ljudi je povsod kruha.“

„Saj bi vas bil deželni predsednik rešil zapora; in mi — poslanci, ali mi nismo nič?“

„Rad priznavam“, začne Dobravec, ponižan vsled tolikega pritiska, „priznavam, da bi bil v drugačnih okoliščinah marsikdo drugi in tudi jaz ravnal bolje, a razburjen in v skrbeh za družino . . .“

„Hm! Mlad si še, mlad, to se ti vidi; pa tega nisem namerjal s svojim govorom. Oprosti in ne pozabi, da imamo sladko vince pred sabo. Zato pravim: ‚Živio, narod! Živio, živio!‘“

Naravna posledica tega je bila, da so trkali, pili in peli, peli in pili. Zato so se tudi odprle duri in pivcem se je pridružila gospa Ivanka in, opazivša preugodni po-

ložaj, zopet urno izginila po drugi „štefan“: Šenica namreč po gostilnah ni ostajal dolžan.

Gluha noč je zavila v svoj plašč naravo; samo redka lučica v skritem kotu kake hiše pri stokajočem bolniku je oznanjala, da stanovavci niso zamrli, marveč samo spé. Pri Pavčiču je bilo nocoj drugače. Okna odlične pivnice so bila sicer skrbno zagrnjena, pa preglasni klici: „Živio! pereat!“ in večkrat ponavljajoči se refren ruske himne je razodeval nepozvanemu ušesu, da biva tukaj pri vincu vesela družba.

Žalosten refren!

„Kaj nam kdo hoče? Mi se veselimo po svoje in ne žalimo, ne izzivamo nikogar. Naj le kdo zopet pride le-sem sitit izdajalsko svojo dušo!“ jezil se je pristav in obupno pristavil: „Zares, daleč smo že, predaleč!“ Oko se mu je uprlo v železno vez pod stropom, kjer je visela svetilnica; njegove misli pa so bile še dalj od njega... „Gospoda moja“, začne skoro boječe, „glavarja premagamo samo ž njim samim.“

„Govoriš kakor orakel v Delfih, Jože.“

„Da: hudiča z Belcebubom.“

„Prosim, jasneje, gospod govornik“, pri-tegne Rus.

„Dobro; razdvojimo glavarja in Zagol-lija!“

„Kako pa? Ali se motiš? Modra kri skupaj tišči.“

„Naj le tišči. Nekoliko zatajevanja, nekoliko diplomatične spretnosti, nekoliko kadila, obljubo železnice, pa bo naš pl. Fran in še kdo drugi!“

„Veš, Jože, pozno je že; sami duhovi menda govore iz tebe, pa slabi duhovi. To bi se reklo udati se in nič manj.“

„Janko, to ne bo udaja, marveč diplomatična pridobitev. Saj si kos politika za naše domače razmere.“

„Pa ne toliko, da bi umel tvoj predlog drugače ko s tvojega osebnege stališča.“

„Tako-le, tako-le! Prav, gospod kumšija! Že večkrat smo rekli, da bi se prijatelj rad združil — z doto Zagollijeve sestre Irenke. Tako-le! Jaz sem star lisjak. Ženil, ženil!“

„In priženil naši razdejani domovini nekaj izgubljenih imovitih duš in našemu okraju zaželeni mir.“

„Rajši nič kakor tak mir z nasprotniki!“ udari ob mizo Dobravec in si pogladi lase nazaj mimo ušesa.

„Niste diplomati, pa niste, gospoda moja!“

„Pa pošteni Slovenci.“

„Pošteni osli“, je hotel priložiti Šenica, pa se je bal, da se ne potržejo že itak rahle vezi, spajajoče liste štiriperesnice.

Nezadovoljni in že precej vinski so se ločili, in nikdo ni zinil tisti večer besedice o tako čudni stvari.

Pet dni pozneje pa je dobil Josip Šenica najostrejši ukor in dekret, da je premeščen v skrajnji kot kranjske dežele z ljubeznivim pristavkom: „In če še jedenkrat, zadene ga izguba službe in vseh pravic.“ Obdolžen je bil, da je sam poučeval tovariše „rusko himno“, sam jo navdušeno pel in silil druge peti.

Nekdo je gotovo oni večer v Podgorju poslušal, ko je Šenica učil petje in ni zabil povedati na pripravnem mestu, da pouk ni bil brezuspešen.

Kdo je bil tisti izdajavec, o tem molči celo gostobesedno in tehtno, izrazovito pisana podgorska kronika, omenjujoča dogodek le mimogrede: „Ino so taisti večer črez uro pili in peli ino so bili prav veseli, pa so se kmalu potem kesali. Za veseljem pride žalost.“

Tudi učiteljema so poslali „nosa“, katera pa spominja kronika že obširneje: „Oba učitelja sta dobila ukor, po domače ‚bisbajs‘, kar je bolje umevno. Tisti ukor pa ne bo velike koristi; zakaj namen tistega naznanila je bil škoditi novemu poslancu ino pristavu z nanosnikom, kakor je bil namen tiste grde pesmi z lepim napevom poštene ljudi dražiti, da bi kdo komu okna pobil. Tako je pa ino ostane resnica, da odrastle ljudi kaznujejo s palico ino ravno tako je tudi resnica, da otroke kaznujejo samo s šibo.“

Seveda je modri kronist zabil omeniti, da boli oboje.

Le Pavčič ni dobil ničesar. Zakaj?

„Jaz pa piščalko imam, žvižgam le sam — poslanec sem; pa se bojé.“

Žalostno se je poslavljal Josip Šenica.

Irenka je vsled tega udarca zbolela. Bali so se za njeno zdravje zlasti, ker je često izgubljala zavest in bledla nerazumne stvari o narodu slovenskem in o Josipu Šenici in o velikih domoljubih. Le z največjim naporom je prišla opiraje se na postrežnico čez vrt sestrične Faninke se poslovit.

Josip, že nekoliko vinski — zakaj v vinu se najlože pozabi žalost — jo je pogledal pomilovalno:

„Ali ti si bolna, bolna revica, Irenka! Jaz pa potrebujem sveže, krepke ženice.“

Ona se je razjokala, naslonivši se v Faninkini sobi na posteljo:

„Kako naj bom zdrava, Josip, ko zate ni dobro in čas najine združitve še vedno tako daleč!“

„V dveh letih boš samosvoja, o, Irenka, in tudi moja, naj se tvoj brat tudi ugrizne v peto!“

„A kje boš že ti v dveh letih?“

„Kje? Adjunkt bom, nič več. Kje? Ne vem.“

„Josip, ko bi si ti prebral, kakor sva že večkrat govorila, samostojnejšo službo! Imaš sposobnosti, Josip.“

„Za to sem že prestar.“

„Ko se sprijazniš z bratom, dobiš podpore pri njem.“

„A kdaj bo to in kako, Irenka? On je streljal name!“

„O, vi moški zabite vse. Pridejo drugi časi.“

„A kdaj?“

„Tega jaz ne vem.“

„Jaz tudi ne vem; vendar upajva, Irenka, ubožica moja! Upajva!“

„Bog daj, Josip!“

„Brrr! Kako me zebe. Z Bogom, draga moja!“

„Pošlji naši Faninki kako knjigo zame in ne zabi, da tukaj v Selišču zate živi in trpi tvoja Irenka. Piši!“

Vdova Faninka je morala šestkrat zunaj zakašljati, da je nevarnost blizu, šele potem sta se ločila.

Oni večer je Šenica poslednjič v Selišču poudarjal svoje narodno mučeništvo in svojo nedolžnost, spremljal s citrami občutno in ganljivo:

Še nocoj mi luna mila —
razsvetluj mi pot temno!

Gostilničar, majhni, širokopleči in le prečesto in nikdar v svojo škodo ne pomežikujoci in ne požvižgujoci Muhič, je nosil za „štefanom štefan“; „štefanov“ pa le ni bilo konca.

Polnoč se ni zmenila za nikogar, nikdo ne zanjo.

Obligatni maček seveda tudi ni mogel izostati; pa Šenica je imel danes za oba pripravljen voz, ki ju je potegnil v Podgorje. Tajal se je baš sušcev sneg — lepotilo devicam —, v goščavi je požvižgaval drozeg, odpevala sta mu kos in brinjevka, in solnce je sijalo prijazno. Na Josipovih prsih je duhtela kita vijolic in njih duh ni ugajal njegovemu glavobolu. A draga mu je bila ta kita.

V irhastih hlačah, zelenem telovniku z zlato verižico in z lovskim kastorcem na glavi ga je čakal pred hišo poslanec Pavčič.

Po navadnem vsakdanjem pozdravu mu reče ravnodušno:

„Torej danes si moj gost. Za odhod je čas jutri. Deteljica mora biti še jedenkrat skupaj, mejdunaj, pa mora!“

„Danes ne bo.“

„Kaj? Ne bo?“ Neverjetno je zmajal z glavo, pa videč Josipovo hladno odločnost, je dejal nekaj mirneje: „Čakaj, pošljem vsaj po Dobravca.“

„Njega pozdravim mimogredé v šoli. Zdrav, Janko!“

„Torej res ne ostaneš?“

„Pravim: Bog te živi!“

„I, no! Če že ni drugače, pojdi! A še jedenkrat bova trčila in pila!“

„Hvala! Ne smem več. Saj me vidiš: ubit sem kakor leskova trta. Pij, pij, samo pij!“

„In mačka pasi, kaj? A tudi naš viteški glavar je danes najbrž nekoliko mačkast, pa iz drugih vzrokov. Veš, kaj je novega, ne?“

„Spet kaznovan z globo?“

„Prestavljen, prestavljen, moj dragi. Na Dolenjsko pojde osrečevat pohlevne slovenske ovce s svojo nestrpnostjo. Pri nas ni zraka zanj. Mi smo mu posvetili, to se pravi: ti in jaz.“

„Hvala Bogu!“

„In božji previdnosti. Na svidenje!“

Šenica je bil že pri vozu, ko vzklikne: „Glej, no! Kaj bi bil skoro pozabil? Gospa, kje ste pa, gospa!“ zavpije skozi vežo v kuhinjo.

Iz družinske sobe se prikaže drobna glavica in majhna ročica je bila kmalu potem

v njegovi desnici. Josip je spodobno stisnil radodarno roko, ki mu je tolikokrat postregla z krepčevalno pijačo, stisnil in poljubil ter gospe kumici zelo, zelo ustregel, zakaj take olike ne zna v Podgorju vsakdo. Zato mu je tudi nekaj pošepnila na uho: „Kdaj bo svatba?“ in voščila več nego trikrat srečno pot.

Na prag za njim pa vendar ni stopila, zakaj „ž njim“ sta bila danes zopet na kratko, in Josip je odšel, da ga ni vpričo pohvalila, kako je vljuden. (Dalje.)

Šmarnic nikar!

(Slika iz življenja. — Spisal F. S. Finžgar.)

(Konec)

IV.

V gradiču balkoviškem so imeli gosti. Poleg znancev je bila še gospa teta s hčerka in malim sinčkom in tega odgojiteljica, sloka in suha ženska, mrčeznega obraza, kakor da bi bila huda nase in na ves svet. In s to teto je prišel mlad častnik Viktor pl. Heffer. Bil je to pač človek velikomestnih manir, pretiranega kretanja, nosljajočega izraza in neizmerno ponosen na sablo in zveneče srebrne ostroge. Z moškimi je občeval sicer prijazno, a iz vsakega stavka mu je donela oficirska samopašnost in oholost. Konji, hrti, plesi in rafinirano igranje z nesrečnimi ženskimi — to je bil vedno predmet najtemeljitejših njegovih govorov. Sicer se je čimpreje otresel moške družbe in se oprijel gospic in zlasti zbral in osredotočil vso dvorljivost krog grajske Tonete. Tisočkrat pogrete fraze so mu tekle medeno gladko z gibkega jezika. Toneta je bila bogata, bila izobražena, a ni bila razvajena in sveta ni poznala. Zato se ji je zdel ta Viktor kot člen čisto drugega sveta silno zanimiv, priljuden, zabaven — in v tej tesni in fini obleki — naravnost krasen, dočim ga je Julij obsodil: blaziran sitnež.

Odgojiteljica je sedla h klavirju. Mehanski so se zganili tenki koščeni prsti po tipkah, po salonu se je zazibal valček.

Plesali so prvič — šetali — in zopet plesali — in zopet šetali. Toneta je nosila pripete Julijeve šmarnice. — Sedli so krog mize in pili čašo starine. — Odgojiteljica je pa igrala dalje — igrala in mižala ter fantazirala v lahkah melodijah, iz njih prehajala v bučno drvenje, kakor šumi morje, kot se tepó valovi v strastnem viharju — potem pa zopet pojemala — bolj in bolj — kakor da bi ugašala luč življenja. „Grand Dieu! ma vie malheureuse!“ Globoko je vzdihnila in iz fantazije je stopila zopet med zemski vrtinec in iznova zaigrala za ples.

Julij še ni plesal s Toneto. Viktor je bil gost — ni mu mogel braniti, zlasti ker formalne zaroke ni bilo med njim in Toneto. A vendar ga je nekaj grabilo in grizlo, da je plesal nemirno, viharo, strastno. V živahnem vrtincu se prisuče mimo častnika. Prebledel je. Ustnice je stisnil in plesal še strastneje. Častnik je imel njegove šmarnice. — — —

Kakor da je demon planil v njegovo srce, tako se je hipno izpremenil. Ves srd je hotel

pluskniti na dan, gnal ga je do pl. Hefferja, da bi mu iztrgal cvet in ga pohodil in pomandral ko strupeno golazen.

A ni zmagal srd, zmagal je on. „Krinko, krinko“ je vzdihal v duši. „Svet je komedija, karneval, ergo — krinko na lice!“

Nadel si jo je umetno krinko, ki je izborna lagala in kazala najgorji kontrast tega, kar je bilo v njegovi duši. Bil je vesel, razigran, šegav, dovtipen, pel je in napival, da je kar vrelo iz njega kot šampanjec iz buteljke. Usmilil se je celo zapuščene odgojiteljice ter se ji dobrikal kakor najplemenitejši krasotici.

Sani so drvele mimo zamrzlega grajskega tolmuna. V ledenem zrcalu si je ogledaval mesec okroglo lice. „Ti zlobna voda, le zamrzni; saj si ti početek moje nesreče. Kot ti, tako je v meni zmrznilo nekaj, a ti se otajaš — jaz nikdar!“ Julij se je zavil tesneje v kožuh in molčal. Kraguljčki so pa kraguljali in zvonili ob pogrebu ljubezni. —

V.

Julij je zatreščil vrata svoje sobe, da so okna zašklepetala, — da se je potresel pod, in da sta se zbudila gospodar in gospodinja in sta mislila, da je nekdo ustrelil.

„Ali slišiš?“

„Moj Bog, kaj je!“

Nad njima so se oglasile trde stopinje Julijeve.

„Nič ni, Strug je vrata zaprl.“

„Pa tako trdo, saj jih sicer nikoli!“

„No, pili so malo več —.“

„Saj on ne pije — —.“

„Zaspi in pusti me!“

Strug je pa šel od vrat, kakor je hodil že nekaj časa, naravnost k oknu, kjer so bile na stojalu šmarnice.

Luna je razsvitljala sobo. Pri lončkih je obstal in se zagledal s trpečim pogledom vanje. Potem je pa hrupno odprl okno in lonček za lončkom je frčal na zmrzla tla, kjer se je razbil na sto črepinjc. Ko je zaškrtal zadnji na tleh, nagnil se je Julij skozi okno in videl na belem snegu tri črne lise,

kjer se je sesula prst iz lončkov, krog in krog so bile pikaste pege — kosci ilnate posode.

„Razbito! Tako! Nihče vas več ne sceli — mojega srca tudi ne. Hu — — —.“ Nočna tihota je pogoltnila kruto kletev. Šipe so zopet zazvene, okno se je zaprlo — Strug je pa hodil po sobi gori in doli.

Po ušesih mu je zvenelo, kri mu je burila v glavo, da se je prijemal z mrzlo roko za čelo, po vsem životu se je tresel in drgetal jednako trepetliki, srce ga je bolelo, v dušo je legal mrak.

Videl je lokavega častnika, kako se mu satanski reži s tistim zločestim nasmehom, videl je, kako oklepajo njegovi dolgi prsti Toneto, in zdeli so se mu kakor kremplji jastrebovi, katere zapiči ta ropar v drobno telo golobice. In dvignil je pest, udaril ob mizo, mimo katere je stopal, da je odskočil tintnik in se je poredilo črnilo po belih tleh.

„Ne bo je imel, nikdar — nikdar! Pasti mora, mora mi pod sablo! Zakaj sem se učil boriti, zakaj sem bil prvi borec — da bi tega ne izrabil? Pozovem ga jutri takoj, za rana, da mi ne uide ta glupec — in priborim si jo, ker brez nje — brez nje —.“

Tok mislij mu je zastal, hrup v duši je potihnil za trenutek, kakor preneha najsilnejši vihar, da završi in zatuli potem še ljuteje.

„Brez nje? — brez nje —“ je ponavljal.

„Kaj pa je ona? Ženska, katero uniforma omami, ženska ki frazam veruje, ženska omahljiva, brez trdnega značaja — kaj — brez take ne morem živeti? Da, da, ne morem, a moram, ker s tako nečem — nikdar! — In vendar, on je vzrok, njemu osveto!“

Hodil je hitreje po sobi, čelo je bilo razbeljeno, žile so kar trepetale, srce je pa kljuvalo in bilo ko kladivo. Misli so se mu zamotale v tak svitek, da ni videl nikjer reda, nikjer konca ne začetka. Glava mu je bila labirint, on sam pa je begal po tem labirintu ko vešča po razsvetljeni sobi in omočen obletaval zastrto luč, hrepenel po njej, a ni mogel do nje. V glavi se mu je pričelo vrteti, bolela ga je, da je stiskal

senci, kakor da bi se bal, da mu je ne raznese. Po ustih je začutil razpaljeno sušo, prijel je za kozarec pri postelji in v dušku izpil vodo. Potem je omahnil na posteljo ter zrl v noč in vihar, ki sta se igrala ž njim ko morje z orehovo lupino. Živci so mu otrpneli, oči so se zaklopile, pogreznil se je v kaotični vrtinec in zadremal za trenutek in v snu nadaljeval kruti boj. — —

S sunkom, kakor bi ga prešinila drzna moč po vseh udih, se je stresnil in prebudil. Planil je s postelje. V ustih ga je zopet žgalo, jezik se mu je prilepljal na nebo, ob ustnicah je bilo nekaj ko posušene pene. Prižgal je luč in si natočil drugi kozarec vode. Luč je blagodejno vplivala na njegovo razgreto domišljijo. Mirno je sedel na postelji in srepro zrl v svečo.

Dolgo je zrl kakor brez mislij, brez čuta. Obraz se mu je čimdalje bolj prelival v sarkastični smeh, prelival se in se zopet resnil, dokler ni zmagal smeh, oni grozni smeh, katerega smejejo obupanci in bušknil je z vso silo z groznim krohotom iz njega:

„Ha-ha-ha! Bedak! Za njo se bom bíl, za njo koga moril, ali pa sebe ubijal?! Bedak, stokrat budalasti bedak! Sama je volila, svobodna je, in jaz naj ji s krvjo ukrotim svobodno voljo, s krvjo omadežujem svojo roko, da ji krvavo ponudim v večno zvezo — bedarija — brrr — —.“

Zopet se je smejal, a vedno lože, vedno mileje in nazadnje se mu je zdel njegov izbruh skoro smešen. Parkrat je šel po sobi, potem legel in pihnil luč. — — —

VI.

Leto se je presukalo. Toneta je bila soproga pl. Hefferjeva. Jeziki, kateri so pred letom dnij skoro obnemogli od samega opravljanja in jezikanja, razmotrivanja in razglabljanja, zakaj ni nič z zvezo Tonetino z Julijem, tisti jeziki so sedaj na novo oživelili in strmeč se čudili: „Ahaa! Takooo?“

Julij ni lahko prebolel udarca. Spoznal je, da se prava, globoka ljubezen nikdar ne pozabi. Hipna strast, ki vzplamti kakor kup suhe slame, ta ne traja dolgo. Pod kupom

slame ostane trohica pepela, katerega razpiha prvi veter ali izpere prvi dež. Tako je s spomini na one trenutne užitke, kateri se često zamenjavajo z ljubeznijo.

Dasi je mnogo trpel, kazal tega ni nikoli. Oprijel se je z vso vnemo svojega poklica, bil prvi strokovnjak pri celem rudniku — ali vse to ga ni utešilo.

Večkrat je razmišljal: „Čemu živim prav za prav? Ves trud, vse delo, ves denar naj je samo za to, da se redim in pasem, da se ohranim na površju zemlje, ko je vendar čisto vse jedno, če umrjem danes ali za dvajset let.“ In čimbolj se je pečal s to mislijo, tem bolj se mu je milila, in nazadnje mu je pričel šepetati neki omamni glas: „Kaj bi bil žalosten! Čemu bi ril in se pehal po zemlji brez namena? Pretrgaj nit življenja — saj je v tvoji oblasti! — — —“

Mučne so mu bile te misli iz početka, grehotne, in bal se jih je. A prišle so močnejše, silnejše, da jih je komaj zmagoval. Pollaščal se ga je stud nad življenjem, neizmerna melanholija mu je legala na dušo kakor mōra.

Videl je vse črno, samo hinavščino, pričel se je ogibati družbe, in skoro je bil izgubljen.

V rudniku je begal po lestvah, da ga niso dohajali spremljevalci, plezal v najbolj nevarne kraje, preiskaval rove. — — Oapore so pokale in se šibile, on se jih ni bal, ni bal pogrezujoče se zemlje — on je iskal smrti — a smrt je bežala pred njim.

* * *

„Naprej!“ je veleval Julij v najdoljnji etaži rudnika. Rov se je bil sesedel, kroženje zraka je bilo preprečeno, škodljivi plini so se nabirali, rudarjem jamšarice niso več gorele, v prsih jih je tiščalo, sapa ni šla skozi usta.

„Gospod — nevarno je, nevarno!“ Proseče so ga nagovarjali rudarji in se obotavljali.

„Ruši se, seseda — zaspè nas!“

„Bojazljivci!“

Šel je sam naprej po rovu. Rudarji si niso upali dalje. Videli so, da gine lučka v daljavi. S strahom so zrlji za njo. Ugasne.

„Ne gorí, plini jo dušé!“

Zasliši se hrup in pokanje opor.

„Moj Bog, podira se, bežimo! Izgubljen je!“

Rudarji so bežali kakor črne sence po ozkem rovu, v desnicah so se jim zibale luči kakor da bi trop kresnic bežal po jami. Vsi so bežali — le jeden je obstal in ni bežal, ampak hitel Strugu na pomoč.

Prišel je do podsutega mesta. Plazil se je po trebuhu in klical. Strug se odzove — bil je živ — nepoškodovan. Lezel je po vseh štirih nazaj, bled, prepaden in iztežka je dihal. Zrak je bil neznošen. Pride do rudarja. Počasi lezeta dalje proti izhodu. Zopet hrup. Na novo se je usedalo. Rudar beži, da bi utekel — a kruta usoda — bežal je v smrt. Odtrgala se je plast škrlavca in zaslula moža, ki je iz ljubezni do svojega gospodarja tvegat življenje. Strugu se zopet ni prigodilo nič. Bil je toliko oddaljen, da je nanj letel samo drobiž, ki ga ni zasul, niti izdatno ranil. Plezal je v temi dalje — klical, nič glas. Plezal je čez grobljo, pod katero je bil pokopan oče treh otrok — pokopan radi njega. —

Smrti je iskal Strug, našel jo je, a ne svoje — tujo smrt; a ta mu ni upihnila luči, ta mu je razgnala temo, prepodila ono neznošno muko. —

Solze, ki so tekle pri grobu nesrečnega očeta, solze iz očesa troje sirot, te solze so bile ko utrinki v njegovo dušo. „Kdor živi

Gozdna idila.

Mihael M.

brez ljubezni, živi brez namena“, ta stavek mu je bil prej vodilna misel življenja, pravzaprav hrepenenja po smrti. A danes so mu te grenke solze klicale: „Ljubi, ljubi z vso dušo, z vsem srcem — ljubi bližnjega, ljubi siroto! Ali nisi tudi ti sirota plakal ob grobu

očeta zgodaj v rosni mladosti? Nisi ga imel rednika, a si vendar živel. Zakaj? Ker je ljubezen na svetu! Ljubezen te je redila, ljubezen dobrih src odgojila, ljubezen te podpirala, da si to, kar si. In ti poznaš samo jedno — samo svojo nesrečno ljubezen — a druge nečeš poznati? Kak kapital tiči v tebi, kapital dela, časa, blaga — sestavljen iz milodarov človeštva! In ti bi ta kapital rad uničil in nečeš vračati človeštvu obrestij, katere dolguješ? Kot tat, kot dolžnik bi rad šel s sveta in s smrtjo pohodil pravico v blato.

In kaj meniš, da je smrt sam humbug, da za njenimi vratci ne čaka tebe bič ostrega sodnika, sodnika po pravici — —? "

Juliju se je zdanilo. Še tisti teden je okušal neizmerno slast, katero rodi ljubezen, dobrotljiva ljubezen, okušal tisti mir, katerega dihne v srce hvaležno solzno oko podpirane sirote. — —

Julij je začel ljubiti z največjo slastjo, z nebeškim užitkom in ljubil je do groba veliko, neizmerno. Sam je užival zato in toliko, da je živel: a njegova ljubezen je nasičevala lačne — pokrivala nage — — —.

Rana, vsekana od nesrečnega amorja, se je zacelila, a obronek je ostal. Zato je napisal na smrtni postelji zadnjo željo:

„Na krsto pa šmarnic nikar!“

Drobtine.

(Piše Fanko Barlè.)

3. Moj havelok.

Bilo je tistega leta, ko so se pojavili prvi haveloki. Jaz, napreden človek, nisem hotel biti zadnji; omislil sem si tudi jaz havelok. Moji dolgi postavi se taka obleka dobro podaje; zdi se mi tudi, da sem podoben kakemu dolgorokemu in dolgonogemu junaku v ilustrovani zbirki pravljic. In to je tudi nekaj.

Havelok je prispel. Lagal bi, ko bi rekel, da ga nisem bil vesel. Pomislite, tisto sitno oblačenje tesne zimske suknje z rastrgano podstavo pri rokavih! V havelok pa kar smukneš. Ne meniš se niti za sneg, niti za dež, nimaš prilike, da pozabiš v gostilni dežnik, ker ga ne potrebuješ, a če nimaš v železniškem vozu ničesar pod glavo deti, havelok ti pomaga iz zadrege. Vsa čast, prosim!

Smuknil sem torej prvokrat v havelok. Navdalo me je ugodno čustvo. Iztegnil sem nekoliko vrat, popravil z rokama ovratnik, pripognil se na jedno, pripognil na drugo stran, del roke v žep, napravil po sobi par

korakov, obrnil se, postal še nekoliko in potem odšel na ulico.

Človek je že tak, če ima kaj novega na sebi, misli, da so vseh oči uprte vanj. Kar nekako sram ga je. No, če ravno klobuk premeniš, se to tako lahko ne opazi; vendar če se kar najedenkrat pojaviš na ulici v novem haveloku, potem bi pa res moral biti slep, kdor ne bi opazil te premembe.

In opazili so jo.

Nisem bil še dobro na ulici, že se mi je nasproti prismejal moj dobri znanec:

„Hm, torej ti si začel? Kdo bi si to o tebi mislil? Praktično! Nič novega pod solncem. Če bi tvoj pokojni praded kaj več mislil na svojega slavnega pravnuka, gotovo bi ti v oporoki zapisal svoj plašč. Vendar ne zameri mi, malo predolg je pa vendar ta tvoj havelok. Zdiš se mi kakor duh, da ne rečem strašilo. Drugače pa vsa čast!“

Kakor da me je s šilom zbodel. Pogledam še sam, in res, havelok je zelo dolg, skoro do

petá. Seveda jaz sem si havelok naročil iz tujega mesta, krojač ga ni meni pomeril, in sedaj sem šel na ulico, ne da bi koga poprašal, kako se mi havelok poda. Prava sreča, da sem prijatelja srečal. To bi se ljudje smejali mojemu dolgemu haveloku!

Kar ubral sem jo zopet domov. Gledal sem havelok, primerjal — prijatelj je povedal prav, havelok je bil predolg. Kaj sem hotel! Poslal sem ga k sosedu krojaču in mu velel, da ga za dobre štiri prste odreže.

Krojač je kmalu dovršil svoje delo v moje zadovoljstvo. Havelok se mi je zdel, kakor da je na meni zrastel, in ponosno sem odšel ž njim zopet na ulico. Sedaj bo pač vsakdo zadovoljen z menoj in mojim havelokom.

Korakal sem počasi. Ljudje so me gledali, pozdravljali in nekateri postajali. Kar me je jeden potrkal po rami.

„Ali si ti? Težko sem te spoznal. Tvoja postava je kar izpremenjena. Nekako okrogel se si mi zdel; a ker se maješ sedaj na jedno

sedaj na drugo stran, bilo je videti, kakor da se premika po cesti velik zvon. Kadar bodeš zopet havelok kupoval, nikar ne skopari, saj ne bi toliko veljalo, če bi bil za pet, šest prstov daljši!“

Tu ga imate!

Gledal sem debelo, nisem vedel, bi li se smejal, ali jezil; nazadnje sem pa vendar-le dejal:

„Saj je bil dosti dolg, pa sem ga dal odrezati!“

„Ta je lepa!“ zasmel se je prijatelj. „Ti veš, kaj je havelok! Čim daljši, tem lepši, tem elegantnejši. Mar bi koga vprašal, če že sam nimaš smisla!“

Veselje, katero sem imel s havelokom, je bilo pokvarjeno. Še marsikatero sem slišal, a kaj sem hotel? Havelok ni več zrastel, nosil sem takega, kakršen je bil.

Dobro mi je služil. Sedaj je že na pol umirovljen, le ob prav grdem vremenu ali pa na večer ga še ogrnem.

4. Prijatelj s cilindrom.

Moj prijatelj si je kupil nov cilindar. Smem pač reči: „Moj prijatelj“, saj se tudi on, kadar me sreča, v vsem svojem veličanstvu predme postavi, privzdigne mi roko in mi jo tam nekje pod vratom ljubeznivo strese, upre vame svoje oči, a brez kakega izraza in brez čustva, zaokroži svoje gladko obrito lice in vzdihne:

„Kako si, prijatelj dragi, kako si? Že tako dolgo te nisem videl! Kje pa tičiš, kje, he, he?“

In sili se, da bi me gledal kolikor mogoče milo, a stavim, da v svojem srcu kritikuje mojo brado, katera že teden dnij ni bila v dotiki z britvijo, ali pa ceni mojo zavratnico, katera je veljala pred dvema mesecema trideset novčičev, a njegova pred par dnevi tri krone, če se slučajno ne spotika nad oguljenim ovratnikom moje zimske suknje.

„Daj se kaj videti, prijatelj: pri nas je vedno veselo! A pardon, čakajo me“, pravi ljubeznivo, popravi si malce skrbno vzgajene brčice, strese mi še jedenkrat roko, tako prisrčno, tako živo, da bi skoro mislil, da je električna struja počela v meni delovati, in odstopica dostojanstveno dalje.

Ta moj prijatelj si je torej kupil nov cilindar. To ni nič posebnega; zaradi mene nosi jih lahko deset drugega na drugem, ne zavidam mu: vendar je vzbudil oni cilindar v meni vsakovrstne misli. Kaj morem za to? Gledal sem oni cilindar, gledal prijatelja, kako je možko po ulici korakal, in sem si mislil: „Srečen človek! Ta-le je pa rojen za svet! Nas nekatere čudake bi pa morali nekam prestaviti, morda na luno. Tukaj na svetu nas tako ne umejo in nočejo umeti.“

Ogledovaje novi cilindar na glavi prijateljevi, sem se nehoté pomudil pri tem, kar

je pod cilindrom. Moj prijatelj mi ne zameri, če povem, da je v cilindru obilo praznega prostora, v glavi pa tudi. Pa to ga prav nič ne moti, da ne bi ponosno vzravnal one svoje glave in bil v duši osvedočen, da je najpametnejši človek pod solncem. Saj ga vse občuduje! Treba samo poslušati žensko sodbo, in kdo bi rekel, da ženske ne sodijo dobro?

„Oj, ta zna zabavati, ta je duhovit! Njegov govor, to je pristen šampanjec; tu vse vre, vse kipi. In njegovi dovtipi — prava duhovitost.“

Tako kramljajo, a moj prijatelj to ve, to čuti. A jaz tudi čutim, čutim, da so prijateljve besede neizrečeno prazne, in kako bi

sploh mogle biti drugačne? Saj on sploh nikdar mislil ni.

In kje bi dobil mislij? V družbah, v katerih se giblje, ne mislijo. S seboj na svet jih ni prinesel. V knjigah jih pa tudi ni nabral, ker odkar ne mora — to je odkar je dovršil svoje študije — sploh nič ne čita.

„Čemu? Vedno ista povest! Čemu da si človek možgane razburja z duševnim siromaštvom kakega bolnega pesnika?“

Dela, kar mora, živi sam od svoje velikosti in se vpenja ko zaslužen ud človeške družbe po lestvici vedno više in više, in sčasoma bo vpliven gospod na velikem sejmu tega sveta. Bodi mu; to pa stavim, da se mu glava pod cilindrom ne izpremeni kmalu.

Po maškeradi.

Predpustna slika.

Ha, to, to bil je ples,
še zdaj mi v glavi se vrti!
In ti, ti črni vragec ti,
Kam neki te je nesel bes?
Povsodi sem za tabo blodil,
nikjer te bilo najti ni,
izborna si za nos me vodil!
Pa čakaj, čakaj! Glej no, res,
saj jutri je že zopet ples,
da, ples . . . uf . . . maščevanje . . .
hm . . . jutri . . . u-uf . . . spanje . . .
. . . boš . . . čutil . . . mojo . . . moč . . .
vra-vra-gec . . . lahko . . . noč . . .

— — — — —
„Četvorka! Prosi-im! V redove!“
„Četvorka? Strela! Dama? vis-à-vis?
Hej, domino, ti črni,
obrni se, obrni!
Poklon moj! — Te oči,
rdeče ustne, vitki stas,
ta zvonki smeh, ta sladki glas!
Ti si moj vragec, ti!“ —

— — — — —
Šuštel svila je, briljanti so sijali,
in biseri iz dna morja
so menda vsi le-tu se zbrali.
Pa mask dražestnih kretnja živa,
ki kaže, nudi več, kot skriva,

in gosli glas, in smeh poreden vmes:
„Ha, ha, ‚nebeški‘ res je bil ta ples!“

— — — — —
Da, vragec, ves, prav ves sem tvoj,
zato pogleda v ‚raj‘ mi ne zapiraj,
pokaži mi obrazek svoj!“

„Kaj mučiš me? Ne diraj!
Počakaj, kaj se ti mudi,
vsaj daleč ni do polnoči.““

In v lahнем valčku družba smela
je po dvorani poletela.

— — — — —
Iz stolpa polnoč je brnela.

— — — — —
„Moj vragec, ti si smrtno bled,
in roka tvoja — mrzel led!
Počijva?“ „Ne! Hop, hop, galop!““
„Brr, godcev glej pošastnih!
Kak roka jim koščena lok drvi,
in — groza — glej plesavcev strastnih,
ogrodij v besnem plesu trop
po gladkem tlaku se vrti.

Hu, hu, kak jim kosti rožljajo!
Proč, proč od tod!“ „Ne! hop, galop!““
„Kaj tudi ti, moj vragec?“

„Da, da! Poljubi me moj dragec!““
Brez svesti se na tla je zgrudil

— — — — —
in v mehki pernici se zbudil.

E.

Kužne bolezni po nazorih sedanje znanosti.

(Spisal *dr. Simon Šubic.*)

(Konec.)

Zdravniki imenujejo to obvarovalno tvarino ali „serum“: lek zoper strup; resnica pa je le-to, da antitoxin odpravi nevarnost prvega strupa, ne da bi bil tak „serum“ kdo ve kak strup sam na sebi. Iz krvi zajeta sokrvca ali „serum“ je sama na sebi telesu popolnoma neškodljiva tekočina; če se je pa telesa poprej prijela kužna bolezen, tedaj tak „serum“ uniči kali kužne bolezni, ugonobi mikrobove in odstrani njihove nevarne učinke. V zdravem telesu pa tak „serum“ naredi jednak učinek kakor če si staviš koze; mikrobove, ki se vrivajo v telo, poginejo ob svojem vstopu, in s tem je odstranjena nevarnost okuženja.

Kakor stavljenе koze, jednako zavaruje poprejšnje vbrizgavanje mikrobskega „seruma“ telo pred pogubno naselitvijo kužne bolezni.

Do te pozvedbe sta prišla Behring in Kitasato, ko sta preiskovala krč ranjencev. In takoj sta se poprijela poskusa, ali bi se na ta način ne dala pregnati davica otrok. Poprejšnjemu preiskovanju Rouxovemu, ki je ob istem času sam zase došel do istega smotra, se morata zahvaliti Behring in Kitasato za svoje uspehe: spoznala sta, da davica res ni drugega kakor učinek otrovanja z mikrobnim strupom tistega bacila, ki ga je Löffler našel pri davici.

Ker se davica kaj lahko prenese z otroka v žival, sta učenjaka jela takoj poskušati vrednost davičnega antitoxina, da bi zvedela, ali res obvaruje okuženja ali ne, in pa ali ozdravi tudi okuženo telo. To sta poskušala na marsikateri živali. Najbolj po godu pa jima je bil antitoxin, pridelan v konjskem životu. Uspehi so še prekosili to, kar sta pričakovala. Tedaj sta bila opravičena uporabljati davični antitoxin pri otrocih.

Posebno zapomniti pa si mora zdravnik, da so neovrgljivi poskusi pokazali, da anti-

toxin pomaga gotovo le tedaj, če se vbrizgne takoj ob začetku bolezni.

To se je posrečilo tudi Rouxu, vsaj sporočal je tako l. 1894. ob zdravniškem shodu v Budapešti. S posebnim poudarkom je zatrnil, da škodljivega vpliva od vbrizganega toxina ni bilo opazovati nikdar in nikjer, tudi pri otrocih ne. Kjerkoli se je pokazalo kaj neugodnega, povsodi je izviralo iz drugega postranskega vzroka. V pariških bolnišnicah, kjer se je redoma uporabljal mikrobski „serum“, ondi se je zmanjšala umrljivost od 100 oseb, ki jih je poprej vzela kužna bolezen, do 25 in celo do 20.

Zaradi tako sijajnega uspeha se je novo zdravništvo, tako bi menili, oklenilo po vsem svetu z velikim veseljem novega zdravljenja; res se večinoma ni pogrešalo pripoznanja med zdravniki. Vendar ni manjkalo celo herostratskega upora nekaterih zdravnikov, ki se niso mogli sprijazniti s toxinskimi zdravili, sosebnost pri otrocih ne. A kaj more najsilnejši upor zoper očitne uspehe! Saj je tudi upor zoper „stavljenje kozá“ trajal semtertje do naših dnij, vendar je stavljenje premagalo svoje nasprotnike tem hitreje, čim večja in bližja je bila nevarnost kozá.

Odkar je „seroterapija“ stopila iz ozkih mej zdravljenja davice na polje drugih bolezni, n. pr. mrtvičnega krča ranjencev, mrzlice porodnic, kačjega pika, šena, kuge i. dr., odtlej se utrjuje upanje, da se posreči tudi druge bolezni ozdravljati na enak način.

To upanje navdaja pristaše „seroterapije“ tem bolj, čim večje uspehe je dosegel glavni izumitelj zdravljenja nalezljivih bolezni z mikrobami, prvak Pasteur.

Kako skromen je bil začetkom Pasteurjev laboratorij v Rue d'Ulm v Parizu, in do kakega poslopja se je dvignil! Dandanes ni le delavnica, ampak sijajna palača v Rue

Dutot! Velik razloček med obema zavodoma je očitna priča velikanskega napredka bakterijologije.

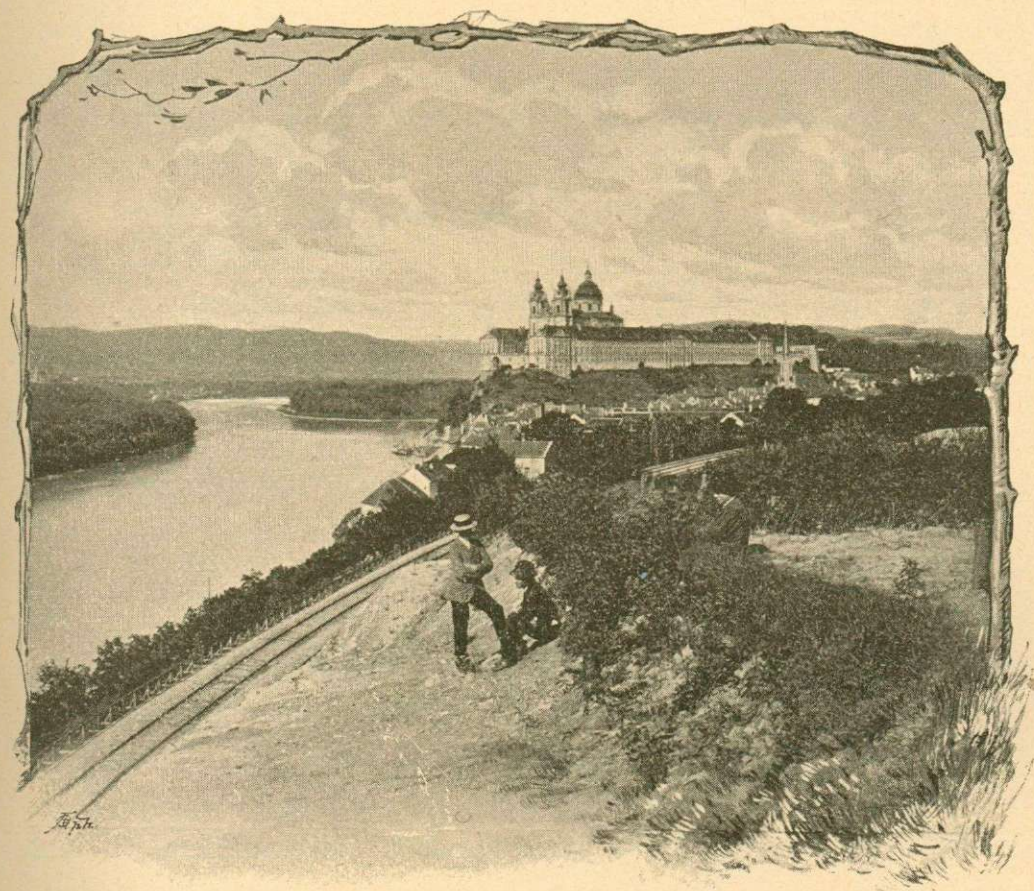
Pod pozlačeno kupolo invalidske stolnice počiva v sijajni porfirni krsti trinog Napoleon I. Krsta njegova je okoli in okoli popisana s kraji, kjer je zmagala vojska njegova in podvrgla cesarju tuje dežele s prelito krvjo prebivavcev. Pred okovanimi vrati stoji na straži star vojak, meč vihteč v na pol obnemogli roki. Od zgoraj pa po-

v kateri je deloval v prid človeštva, počivajo umrljive ostaline neumrjočega genija Pasteurjevega. Zdravniki, ki jih je izuril, so stražniki pri grobu njegovem, in duh njegov vodi sedaj in bo vodil v prihodnosti pristaše in razširjavce uka njegovega in njegove slave.

Pot Pasteurjeva vodi navzgor od popravljanja izprijenega vina k zdravljenju vraničnega prisada ovac in govedi. Na tej poti je storil velikanski korak s tem, da je okuž-

ljivi mikrobní strup prestrojil v ozdravljivo ubrizgovino (vaccina). In ko je že stal na pragu groba, je podaril hvaležnemu človeštvu svojo neizrekljivo koristno, da ne rečemo najimenitnejšo, iznajdbo: vbrizgavino za zdravljenje pasje stekline. Pravemu bistrovidcu jednako je premagal kužni strup, čigar bacilov še dandanes ne pozna bakterijologija!

Tistim čitateljem, ki zavzeto vprašujejo, kako je to možno, odgovorjamo, da je genijalnemu duhu marsikaj možno, s čimer si potem največji talenti belijo glave. Saj Francozi niso brez jednakega vzgleda. Njihov

Samostan Melk ob Dunavu.

K. Beneš.

seva na krsto tisto milo solnce, ki mu je svetilo k smrtnemu plesu pri Avsterlici.

Ne daleč od tega Napoleonovega pokopališča počiva tudi osamljen v sredi živega Pariza drug velikan, zmagovavec Pasteur. Zmagoval ni v krvavih moritvah, ampak v boju s kužnimi boleznimi —, a delovanje njegove glave in rok njegovih bo „aere perennius“ trajalo dalje časa nego slava Napoleona Velikega. Ne ran, ne solz ni povzročal ljudem, temveč hladil jim je vroče solze in tolažil obupajoča srca, ko je reševal ubogega človeka nadlog pogubnih boleznij. V palači,

astronom Leverrier je l. 1846. našel s svojim računanjem na papirju dotlej nepoznani planet Neptun. Videl ga ni —, kakor Pasteur ni videl bacilov pasje stekline. Leverrier je svojo teoretično iznajdbo sporočil astronomu Galletu v Berlinu, in šele v berlinski zvezdarnici so prvokrat zagledali z daljnogledom najoddaljenejši svet našega osolnčja, planet Neptun. — Kdo bo zagledal prvi Pasteurjevo skrito mikrobo pasje stekline?

Iznajdba vbrizgavine zoper pasjo steklino je vzbudila med francoskim ljudstvom ne-

navadno hvaležnost, in ta je povzdignila slavo Pasteurjevega imena do zvezd.

Pasteurjevemu srcu pa ni bilo toliko do zlata in do slave kakor do ustanovitve zdravniškega bakterijološkega zavoda, v katerem se v duhu njegovem dela v prid zdravja človeškega. In na tak način se je l. 1888. z narodovo denarno podporo zgradila v Parizu „palača Pasteur“. V tej palači se je ustanovil zavod za „seroterapijo“, ki odslej kaj važno napreduje po idejah prvaka Pasteurja.

Ta nadobudni začetek so posnemali drugodi. Tako do živega so čutili potrebo enakih zavodov, da ljudje niso čakali povsodi vlade, ki bi ustanovila take zavode, temveč posamezna ali pa združena podjetja so jih poklicala na dan. Mesto Lille je sezidalo bakterijološkemu zavodu lepo poslopje; vojvoda Oldenburški je zgradil „Institut de médecine expérimentale“; Brodsky v Kievu je ustanovil bakterijološki zavod; in med drugimi zasebniki je baronovka Hirsch podarila dva milijona frankov za potrebe in razširjanje pariškega Pasteurjevega zavoda. Lansko leto se je dovršila v Parizu tik Pasteurjevega zavoda bolnišnica za okužene bolnike, da v prihodnje Pasteurjevim bakterijologom ne bo treba kakor doslej letati s „serumom“ po Parizu od bolnišnice do bolnišnice.

Kdor hoče dandanes delati s pridom na polju mikrobijologije, temu ne zadostuje več kakor nekaj par živalic. Z morskimi prašički in domačimi zajčki si ne morejo dovolj pomagati. Živali vsakotere vrste se jemljejo po potrebi na pomoč. Pasteurjev zavod v Parizu ima — dejali bi — celo menažerijo, s katero poskušajo zdravniki, da spoznajo prvič bolezen in da potem pripravljajo zanjo zdravilo. Zavod redi samih konj okoli 140; zraven teh pa služijo mnogovrstne živali za poskuse, kakor n. pr. krokodil in jegulja, pes in ovca, gos in opica, škorpion in kača kobra, kornjača in osel i. dr.

Samostojnemu gospodarstvu navadnega zdravnika je na polju spoznavanja (diagnoze) in zdravljenja (terapije) ura odbila povsodi, kjer se kažejo nalezljive bolezni. Na tem

polju si je postavila bakterijologija svoj prestol. Ta-le vzgled naj zadostuje: Zdravniki so sicer vajeni vročinske bolezni v trebuhu, vendar je nekaterikrat ne morejo spoznati. Bakterijolog pa vzame par kapljic bolnikove krvi, kane v svojo mikrobsko tekočino, ki jo ima za poskus, pa se mu kar naravnost razodene bolezen, ako jo bolnik ima. Zato se spodobi učilnici profesorja Calmettea v Lilleu naslov: „Izkustvena terapija.“

Naj se imenuje novo zdravilo: „mikrobna vbrizgavina“, „vaccina“ ali pa „serum“, naj obvelja v bodočnosti ta ali druga metoda: toliko je gotovo, da se bodo ž njim čim dalje bolj ozdravljale kužne bolezni.

Azijska bulava kuga ali „črna smrt“, ki je najstrašnejša prikazen, prava kosa smrti, ta kuga se v svoji domovini, v Indiji, tudi preganja z vbrizgavanjem „seruma“.

Yersin je pokazal, da vbrizgani „serum“, prirejen iz bacilov azijske kuge, reši smrti, če se uporabi v pravem času in takoj od začetka bolezni. Kakšna dobroti bi bila ta iznajdba na azijskem vzhodu, ko bi se temu zdravilu ne ustavljale azijske šege in vraže in mohamedanski fanatizem! Kako silna mora biti železna srajca ljudskih šeg in vraž, ker se indijski in arabski domačini, četudi jim je gotova smrt pred očmi, vendar le trdovratno branijo vbrizganja mikrobnih tekočin! Čez vse vraže pa je mohamedanski fanatizem; vpričo smrti se brani mohamedanec vsakotere zdravniške pomoči, češ „Allah je dal življenje, Allah naj je vzame!“

L. 1894. sta Kitasato, profesor na univerzi v Tokiu, in dr. Yersin, Rouxov učenec, neodvisno drug od drugega, v bulah in v krvi prvič zasledila mikrobo azijske kuge. Z močno povečajočimi mikroskopi ni taka težava najti dotičnih bacilov, ker pri nobeni drugi kužni bolezni ni take sile najprvotnejših mikrob kakor pri kugi. In te najdrobnejše, da ne rečemo najničevnejše rastlinske stvarce so najsilovitejši uničevalci življenja! Ta nevarni bacil se vendar lahko pomori s karbolovo kislino, kjer ga zadeneš ž njo na prostem: a v telesu človeškem ne gre preganjati ga s prenevarno kislino.

Ko se bacili azijske kuge posušé, tedaj bi kdo menil, da so mrtvi, pa niso, temveč živi ostanejo kake tri ali štiri dni; zatorej se utegnejo kali kuge in črne smrti s prahom in z obleko prenesti od okuženega na zdravega človeka.

Dr. Kolle v znanstvenem oddelku Kochovega zavoda v Berolinu uči, da je čista prireja tistih kužnih mikrob, ki se zajemljejo iz človeškega telesa, recimo človeška kugavina, zelo okužljiva za morske prašičke, za miši in za podgane, bodisi, da se jim ta „serum“ podaje s pičo, bodi, da se vbrizga pod polt —; zadostuje pa tudi za okuženje, da se jim le malo pritisne ob ranjeno ali odrgnjeno polt.

Yersin je s človeško kugavino stavil kugo konjem in si priredil v konjski krvi mikrobni „serum“; on trdi, da je z vbrizgavanjem izmed 28 oseb, ki so zbolele na kugi, rešil jih 25!

Če bi to veljalo sploh brez ozira na to, katerega telesnega uda se začetkom pritakne kuga, zakaj se je pa predlansko jesen dr. H. Müller na Dunaju, ko se je okužil na pljučih, na smrtni postelji branil „seruma“? On, ki je v Bombaju študiral azijsko bulavo kugo na bolnikih, je menda došel do prepričanja, da v nekaterih slučajih Pasteurjev „serum“ ne reši smrti, temveč podaljša le trpljenje. Ko so njegovi okuženi postrežnici vbrizgali čim dalje večje množine „seruma“, se je premetavala iz slabosti v slabost, iz omedlevice v omedlevico, dokler je ni rešila smrt. — Svojega posla, Fr. Barischa, pomagavca pri nasadbi bacilov, ki jih je Müller prinesel iz Indije na Dunaj, je Müller sam ozdravljajal. Posel je dobil kugo od domačih zajčkov, ki jih je pital z azijsko kugo. Dne 18. vinotoka l. 1898. je zbolel na pljučih. V pljunkih njegovih so našli zdravnik „kugi podobne bacile“. In res je čez tri dni umrl na kugi.

Omeniti treba, da so se bacili azijske kuge toliko izpremenili na Dunaju, da so povzročili le navadno kugo, ne pa bulave, iz katere so se zajele v Aziji. Ali so izgubili med potoma svojo moč?

To vam je tedaj grozna skrb trla Dunajčane! Trojico jih je pokosila črna smrt z mladim učenjakom vred, ki je prinesel bacile iz daljnje Azije in zasadil kali bulave azijske kuge na Dunaju.

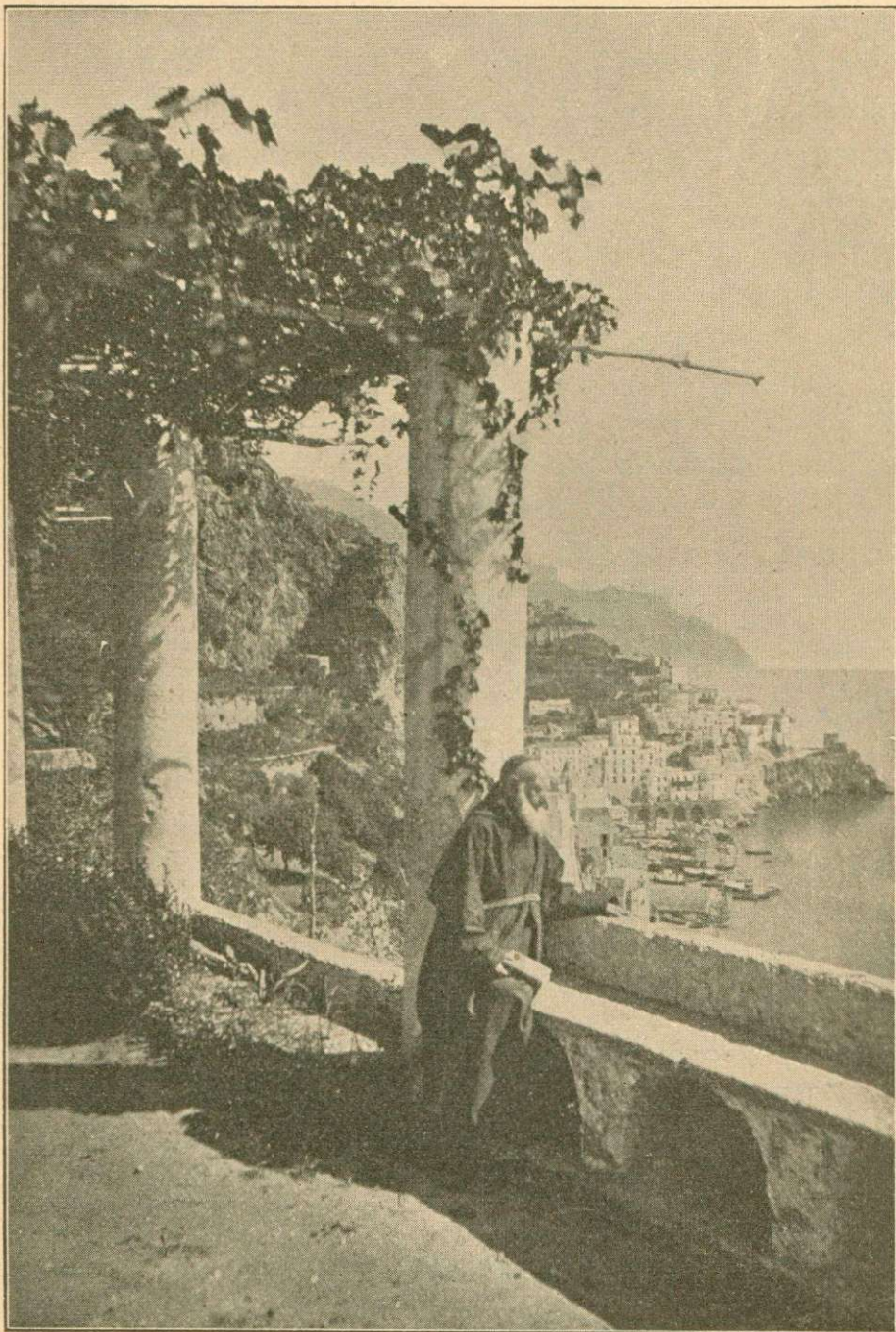
A tedaj jih je zvedeni bakterijolog profesor R. Paltauf tolažil, da črna smrt to pot ne vzame ne jedne osebe več. Pa res ni zahtevala nobene druge žrtve. Opomnil je profesor Paltauf prestrašene Dunajčane na sredstva, s katerimi znajo zdravniki odstraniti okuženje. Koliko šteje svet bakterijoloških zavodov in koliko mnogovrstnih poskusov delajo z zdravilnim „serumom“, vendar-le se v zadnjem desetletju po vsi Evropi z bacili ni okužilo čez šest oseb! Povsod se je takoj pri izviru zadušila kužna bolezen z „desinfekcijo“. — Tako tudi na Dunaju.

Pa še nekaj drugega mora biti pri okuženju. Če je res, kar smo čitali po časopisih, sta Pettenkofer v Monakovu in neki ruski zdravnik v Kievu za poskus použila poln kubični centimeter bacilov kolere, pa se ju le ni prijala bolezen. Kaj je to? Ali sta se poprej s poskusi na živalih prepričala, da dotični bacili ne okužujejo do smrti ali kali? Ne, temveč rekla sta: „Če telo ni podvrženo kugi ali če nima posebne ‚dispozicije‘ zanjo, se ga kuga še prime ne.“

Kuga se porodi v nesnagi, ki nastane med vročino v veliki gneči na občnih shodiščih zbranega ljudstva. Taka gneča se dela ob „sveti“ reki Gangi v Indiji, ko pride poleti ljudstvo od vseh krajev kopat se in opirat svoje grehe. Taka gneča se dela tudi v Mekki v Arabiji, kamor prinesó moslimi obilo nesnage od vseh vetrov. Pri takih shodih se kuga zaseje še po okolici, in romarji jo raztrosijo po svetu.

Trajne zaloge kuge pa, ki so jo našli učenjaki v Aziji, občinstvo še ne pozna. Pogubne mikrobe bulave kuge se nahajajo v Aziji po narodi sosebeno pri miših in podganah, ki živé po himalajskem pogorju. Ko prežene povodenj ali pa suša cele čede mišij in podgan in drugih glodalk s hribov v dolino, se naselijo na ravni po poslopjih in zanesó med svet „črno smrt“.

Razven imenovanih glodalk se azijska kuga prijmlje kaj rada tudi hijen, šakalov, ihnevmonov in domačih opic. Popolnoma neokužljivi so pa, po dr. Albrechtovih izkušnjah, samo mrharji ali egiptovski jastrebi. Druge živali so hitro okužene, če se le pritaknejo

Z nekdanjega kapucinskega samostana v Amalfiju.

kužnih mikrob z odrgnjeno poltjo ali če jim pridejo mikrobe v nos; ujednih mrharjev okužiti doslej ni bilo moči. V takih razmerah spoznamo neovrgljivi dokaz, da se organizem s časom priravna hrani živalski.

Dr. Sticker v Giessenu, ud nemške komisije za azijsko kugo, je poročal v „Münchener

Medicinische Wochenschrift“, da v Indiji prenašajo žuželke kugo od podgan na ljudi. Tudi mravlje, muhe in bolhe, ki se pasejo na okuženih živalih, zasejejo kugo, kamor se vsedejo. Dr. Sticker pravi, da sta mrlič, ki je umrl za kugo, in obleka njegova dosti manj okužljiva kakor žuželke, ki so ga oblezovale. Torej je poglavitna naloga higijene, da se takoj odstranijo in uničijo trupla in ostanki okuženih mrličev.

H koncu predlanskega leta (1898) se je pod varstvom Angležev v Heyderabadu v južni Indiji jel graditi prvi bakterijološki zavod v Aziji. Angleški učenjaki se veselé tega novega zavoda ne le zaradi zdravja njihovih vojakov v okuženih azijskih pokrajinah, ampak tudi zaradi napredovanja eksaktne medicinske vede.

Vodja tega zavoda bo neki višji vojaški zdravnik, ki je svoje študije dovršil v Edinburgu, v Parizu in v Berlinu. Naloga temu zavodu je čim najhitreje priti na pomoč vsem ljudem, katerih se prime ta ali druga kužna bolezen. V deželi, kjer je obilo strupenih kač in kjer veliko ljudij pomrje na kačjem piku, tam bo bakterijološki zavod velika dobrota. Pri zavodu bo orjaška bolnišnica in več poskuševalnih delavnic, oboroženih z vsakaterimi aparati in sredstvi, kakršne zahteva hitro razvijajoče se bakterijološko zdravništvo. V tem velikanskem zavodu se bodo dijaki poučevali v novi vedi, kako se treba varovati oku-

ževanja, kako treba zasledovati pritiko ali nalezbo, kako treba gibati se v vsakaterih kužnih naključjih, ki izvirajo iz mnogovrstnih nevarnostij indskega podnebja. Kdor v bodoče ne bo obiskoval tega zavoda in prisvojil si vse bakterijološke vede, ta v Indiji ne bo usposobljen za zdravnika.

Socijalni pomenki.

(Piše dr. Ivan Ev. Krek.)

(Dalje).

B. Delavske strokovne zveze. V prvem odstavku smo pokazali glavne praktične pojave komuniških idej v Ameriki. Ti se pa niso, razven imenovanih falang, do mala nič pečali z industrijalnimi delavci, marveč večinoma so se tikali samo poljedelske stroke.

Industrija se je v Ameriki naglo razvila, vendar pa že izprva tako, da sta si bila podjetnik in delavec popolnoma tuja. Vsak je na svojo roko iskal svoje koristi. Zato se je pa razmerno zgodaj pokazala med delavci ideja združevanja. Od l. 1800.—1825. je po posamnih krajih Zveznih držav nastalo že več raznih strokovnih zvez: črevljarjev, krojačev, tiskarjev itd. Začetkom so bile samo krajevne; po l. 1825. so se pa jela društva jedne stroke vezati med seboj. Središče temu organizacijskemu delu sta bili mesti Boston in New-York. Brata George Henry in Frederick W. Evans sta izdajala l. 1825.—1830. v New Yorku list „Workingmans Advocate“ (delavčev zagovornik), ki je gorko zastopal delavske koristi. Politiške stranke so se jele zanimati za delavski stan. Izprva so se zvezali z narodnimi republikanci (Whigs), ki so zlasti zahtevali varstveno carino za domačo industrijo in pa, naj državna zvezna oblast vodi velika dela v splošno korist. Od l. 1829. so se pa delavci naslonili na demokraško stranko.

Organizacija je med njimi tako napredovala, da je dne 2. grudna l. 1833. „General Trades- Unions of the City of New York“ (Splošna delavska zveza v New Yorku) izročila adresu predsedniku Zveznih držav, v kateri je opisala svoj namen tako-le: „Paziti, da se ne pomnoži aristokracija, braniti naravne in političke delavske pravice, pospeševati nравnost in umstveno izobrazbo med delavci, skrbeti za njihove gmotne ko-

risti, zmanjšati razloček med delavci in delodajavci, utrditi čast in stalnost delavskega znanja na gotovejši in trdnejši podlagi.“ Delavsko vprašanje je s tem dogodkom doseglo mnogo pomena. Izobraženci so se jeli zanimati za delavske razmere. Med nastalimi zvezami je bila najkrepkejša „Typographical Union“ (tiskarska zveza). L. 1860. je bilo vseh skupaj 26 delavskih zvez.

Meščanska vojska je marsikaj izpremenila. Osvobodila je sužnje in v tem je število svobodnih delavcev sila narastlo. Konkurenca med njimi se je zvečala; vsled tega se je množilo tudi sovraštvo med posamnimi rodovi. V ti konkurenci se je premoženje pri posamnikih vedno izpreminjalo. Včerajšnji milijonarji so bili danes že berači. Razloček med bogatini in reveži je grozno raste. Slabe razmere delavskega stanu se niso več pripisovale trdosrčnosti ali sebičnosti tega ali drugega podjetnika, marveč kapitalizmu sploh. Iz prejšnjih omejenih zvez so nastale nove, ki so se vse vprek imenovale mednarodne. Marxova internacionala je našla ob svojem začetku l. 1864. za svoja načela pripravljena tla. Poglavitne naštejmo:

a) Grand International Brotherhood of Locomotive Engineers (veliko mednarodno društvo železniških strojevodij), ustanovljeno l. 1863., da zastopa koristi udov proti sebičnim podjetnikom, posreduje zanje in ima vrlo dobro urejeno podporno blagajno; svoje člane zavaruje za življenje; vdovi ali sirotam umrlega člana izplačuje po 3000 dolarjev. Devet desetih vseh strojevodij je združenih v tem društvu, ki se tudi trudi, da krepí nравno mišljenje med svojimi društveniki. Po pravilih sprejema le take, ki so nравnega življenja. Za svoje geslo ima te-le besede: „Zmernost, resnica, pravičnost in nрав-

nost“ in evangeljski rek: „Storite drugim, kar hočete, da se vam stori, zakaj to je izpolnitev postave.“ Njihovi shodi se pričenjajo z molitvijo in na mizi leži med zborovanjem odprto sveto pismo. Vzajemni hočejo biti z vsemi drugimi delavci. Ko so l. 1888. v Pensilvaniji stavkali vsi premogarji, so sklenili njim v pomoč, da ne bi po železnici mogli tje dovažati potrebnega premoga, stavko na dveh velikih progah Quincy Burlington in Chicago Railroad in jo tudi dosledno dovršili.

b) Cigar Makers Union (zveza tobačnih delavcev) se je ustanovila l. 1864. in ima v svojem delovanju že mnogo lepih uspehov.

c) Trainmen Union (zveza sprevodnikov in kurjačev), zveze pekov, čevljarjev, kamenarjev, krojačev štejejo nad 100.000 članov. Vsaka ima vsaj po jedno svoje glasilo; navadno izhaja to v angleščini in nemščini, prinaša pa tudi francoske in češke članke. Med čevljarskimi strokovnimi društvi je največje „Knights of St. Crispin“ (vitezi svetega Krišpina) s posebnim oddelkom za čevljarske delavke, Daughters of St. Crispin (hčere sv. Krišpina). Zveze imajo svoje redne shode, kjer sklepajo o skupnih razmerah. V boju za svoje koristi morajo velikrat poseči po stavkah.

č) Najznamenitnejša zveza, ki sprejema v svojo sredo delavce vseh vrst, razven prodajavcev vpijanljivih pijač in juristov, se imenuje Most holy Order of the Knights of Labor (najsvetejši red vitezov dela). Začela se je l. 1869. v Filadelfiji. Izvora je framaonskega. Prva njena pravila kažejo tisto zavito religioznost humanitetnih načel, kakor jo imajo lože. Ko je l. 1879. stopil temu redu irski katoličan Terence Powderly na čelo, je izpustil iz pravil in obredov, — zveza ima svoje predpisane običaje pri sprejemu, svoje obljube itd. —, karkoli bi moglo žaliti katoliško vero. Vsled tega ga je cerkev jela podpirati. V boju za osemurni delavnik je slavil red delavskih vitezov že mnogo zmag. Članov je imel 1886. l. 1,000.000. Rudarji so bili do zadnjih let večinoma med njimi. Organizacija je vzgledna. Deli se v krajevna,

okrajna in pokrajinska društva. Vsako leto imajo skupen shod.

Kakor smo že rekli, združujejo vitezi dela delavce raznih strok. Vse delavce in njihove zveze hočejo združiti in iz njih ustanoviti novo od sedanjih političkih strank nezavisno stranko. S posredovanjem pri podjetnikih, s stavkami, pa tudi z zakonitimi določili hočejo doseči boljše socijalne razmere. Stavkajo samo, če se mirnim putem, z rabsodišči in posredovanjem ne dá doseči sporazumljenje. Treba je vendar često hudih bojev. Ameriška industrija je že mnogo bolj razvita nego pri nas; rokodelstvo je že v mnogo obilnejši meri izpodrinila tvornica s svojimi stroji. Ne dobiš ga samostojnega čevljarja ali urarja več ondukaj. Delavci gredó tje, kjer je kaj zaslužka in dela; svoje bivališče menjajo mnogo hitreje nego v Evropi. Med delavci in delodajavci ni nobene zveze; pri nas jih veže često vsaj skupna domovina, jezik, država; tam so delavci najrazličnejših narodnostij; zato o tem ni govora ne more biti. V proizvodjanju je vse polno kriz. To podjetje izpodriva ono mnogo silnejše nego pri nas; do mala vsa podjetja so v rokah delniških društev, ki skrbé samo za večji dobiček in se brž obrnejo drugam, če jim dotedanje ne kaže. Pri nas se država mnogo bolj briga za razmere v produkciji in je tudi več razmerno samostojnih podjetnikov, ki so ne samo z denarjem, marveč tudi s svojimi osebami združeni s podjetji, nego v Ameriki. Zato pa se tam skoraj nikoli ne zgodi, da bi kaka tvornica delala tudi ob času, ko njeno blago ne gre, zato da bi delavci imeli kaj zaslužka. Ko zastane blago, pa se brž odslovi toliko delavcev, kolikor se jih nujno ne potrebuje; če je kriza trajna, tudi vsi.

Delavci trpé silno pri takih razmerah in morajo nujno skrbeti, da ob času, ko delajo, zaslužijo razmerno več zaslužka, da imajo v skrajnji sili vzeti kaj v roke. Ameriški delavec vsled tega tudi mnogo bolj varčuje nego evropski. Izučeni delavci imajo splošno tolike plače, da ne potrebujejo njihove žene in otroci dela po tvornicah;

neizučenim se pa godi slabše. Splošno je med temi le 9% takih, da ne silijo otrok v tvornice. Morning Star piše dné 29. mal. travna l. 1877.: „Naša dežela priča o grozovitostih, ki so še hujše, nego so bile ob času, ko se je trgovalo z zamorci. Tako vidimo n. pr. v Norwichu, glavnem mestu protisuženjskega gibanja, v tvornicah otroke z 11, 10 in celo 9 leti neprenehoma po 11 ur na dan delati in včasih še dalje; in pri tem zaslužijo te uboge stvarce po 50 cts. do 1 dolarja na teden.“

Vrh tega moramo pripomniti, da je razven mesa in žita vse drugo, kar se potrebuje za življenje, sila drago zlasti vsled varstvene carine za industrijske izdelke. Državni davki niso sicer veliki, toliko več pa požro občinski davki. Stanovanja so tudi neprimerno draga in zato stanuje mnogo delavcev v prostorih, ki so komaj živalim primerni.

Da ob takih razmerah tudi npravnost hira in da zlasti delavke propadajo v sramotnem življenju, se umeje samo po sebi. Tudi to ni čuda, da se postopači (tramps), ki nimajo nobenega stalnega dela in se živé večinoma ob zločinih, vedno bolj množé. Samo v new-yorški in pensylvanski državi so jih že pred 12 leti šteli na 100.000.

Delavske zveze, zlasti delavskih vitezov red, so imele in imajo še obilo nujnega dela. Njihovemu vplivu se imajo delavci zahvaliti, da se je zbito mnogokje že več ur od preje navadnega delavnika, da se je znatno zboljšala plača, ki znaša povprek mnogo več nego v Evropi, da se bolj skrbi za zdravje in npravnost tvorniških delavcev, zlasti je poleg cerkvenega vpliva njihova zasluga, da se delavci zavarujejo za življenje, za slučaj boleznij in nezgod. Vzajemnih zavarovalnih društev, podpornih družb itd. je brez broja.

Delavske zveze, s katerimi smo se tu ob kratkem pečali, so nastale brez vpliva socijalističnih teorij. Socijalizem se je razmerno kasno razvil v Ameriki. Jeden milijon članov pri redu delavskih vitezov l. 1886. spričuje to. Od tega leta se je število znatno zmanjšalo, ker so socijalistični člani v svojih posebnih zvezah iskali zavetja.

Program delavskih vitezov namreč nikakor ni socijalistični. V dokaz navajamo glavne točke:

„Od posamnih držav zahtevamo: javna zemljišča naj se ohranijo tistim, ki jih sami obdelujejo; zakoni, ki utemeljujejo nejednakost med kapitalom in delom, krivice, počasnost in strankarstvo pri sodiščih naj se odpravijo; zakoni naj se izdadé v varstvo zdravja in varnosti delavcev, taki, ki naj silijo delodajavce v zakonitem denarju¹ na teden plačevati; ob nezgodah naj se jim škoda povrne; delavci naj dobé ceneje izdelke, ki jih sami izdelujejo; uvedó naj se razsodišča med podjetniki in delavci in zagotovi naj se, da se razsodbe teh razsodišč res izvršé; uvede naj se progresivni dohodninski davek.

Od kongresa zahtevamo: uvede naj veljavo, ki bo neodvisna od bank; z vsakim narodnim denarjem naj se lahko plačujejo javni in zasebni dolgovi; vlada naj ne sme izdajati obrestovanih papirjev; s tujimi, še v inozemstvu bivajočimi delavci se ne sme sklepati nobena pogodba za kako delo v Zveznih državah; Zvezne države naj pokupijo in upravljajo železnice, brzojave in telefone.

To zahtevamo od držav in od zvezne oblasti.

Vse svoje moči bomo pa vrhu tega združili, da ustvarimo zadružno (kooperacijsko) organizacijo namestu sedanje delavske pogodbe, da dosežemo jednako plačo za jednako delo obema spoloma in da s tem, da se splošno upremo delati več nego po osem ur, zmanjšamo število delavskih ur.“

Te zahteve niso bile brez uspeha. Mnogo držav je vpeljalo osemurni delavnik za vsa javna dela in za vsa podjetja, kjer se ne sklene drugačna pogodba. Dvajset držav je ustanovilo urade za delavsko štatistiko. V Washingtonu je tak urad za vse Zvezne države. Njegov predstojnik se imenuje Commissioner of labor (delavski komisar). V mnogih državah

¹ V Ameriki se je tako zvali, v naših pomenkih že opisani truck-system dolgo časa bohotno razvijal. Delavcem se je plačevalo z markami, s katerimi so mogli kupovati samo v podjetniških prodajalnah drago in slabo.

so se uveljavili zakoni za delavsko varstvo po tvornicah in rudokopih. Zakoni, ki so zabranjali ustanavljanje delavskih zvez in stavke, so se odpravili. Pač pa so se uveljavili zakoni, ki prepovedujejo bojkot in vsak poskus braniti komu, da si išče dela ob času stavke, ali da prodaje svoje blago komurkoli, ali da si nakupi za življenje potrebnih stvari.

Socijalno zakonodavstvo še vedno napreduje; marsikje (v New Yorku, Massachusettsu in drugod) so se ustanovila razsodišča, ki pa v sedanji osnovi niso dosegla svojega namena.

Dokazali smo, tako sodimo, da je ideja delavskega združevanja v dosego stanovskih koristij v Ameriki mnogo dosegla.

(Dalje.)

Književnost.

Slovenska književnost.

„*Sin.*“ Rodbinska drama v štirih dejanjih. Spisal Engelbert G a n g l. Izdala „Slovenska knjižnica“. Snopič 91, 92, 93. V Gorici. 1899. Cena 1 K 20 h. Posvečeno je delo Antonu Aškercu. — Vsebina te nove drame, ki je prišla predlanskim prvič na ljubljanski gledališki oder, je ta-le: Ciril, posestnika Slemenca sin, pobegne svojemu očetu na Dunaj, kjer se seznanj z neko Heleno, s katero je uslužben pri isti tvrdki; iz tega razmerja s Heleno je sledil sin. Sedaj pa Ciril ukrade 10.000 gld., pobegne in pride nevedé v Ljubljano v svojo rojstveno hišo, kjer najde tudi Heleno, katera je v svoji sili pribegžala k svojemu bratu Trdini, zdravniku in ženinu Tilke, hčere Slemenčeve. Helena, ki je med tem bila že vse o Cirilu zvedela, izvabi Cirilu denar in prosi zanj pomiloščenja pri tvrdki, zatrjujoč, da dobode denar gotovo nazaj. Ko stari Slemenc zve vse ravnaje Cirilovo, od žalosti umre, a Ciril sam obnori, ko je bil od tvrdke ravno oproščen.

Kakor kaže vsebina, je predmet drame vzet iz sodobnega, vsakdanjega življenja. Mi nismo nasprotniki one smeri, ki hoče ravno slabe strani našega življenja kazati, kakor nam jih kaže ta drama, ako ne kaže zla zaradi zla: vendar je tudi tu treba, da ostane pesnik pri vsem realizmu še idealen, da namreč npravno zlo obsoja in tako pravzaprav za dobro vnema. Pisatelj tega idealizma ne kaže, temveč mu je celo z logiko drame v nasprotju. Pred seboj imamo v drami nezakonskega očeta, ki pa se hoče iz sramu skriti, da bi se nič ne govorilo o njem. A pisatelj uvaja skoro samo take pogovore, ki se sučejo ob pregrešni ljubezni in ob „uživanju“. Zdi se, kakor da bi nemoralnost hotel povečevati in učiti. Cinizem, s katerim se skozi vse poslednje tri čine o vsem tem govori, dela celo dramo jako nedelikatno in pohujšljivo za mladino. Občinstvo finega čuta in dobrega tona bi te drame ne moglo mirno in brez obsodbe poslušati. Ko bi bil pisatelj samo z jedno ali z drugo besedo namignil ves položaj,

bi mu ničesar ne očitali, a preziral je tudi samo navadno fineso dostojnosti.

To je splošni utisek te drame. A oglejmo si malo še njeno tehnično sestavo! Pravi konflikt v igri ni jasno izražen, da bi ogledovavcu in bravcu stopil točno pred oči. Šele ob koncu se spozna, da je podlaga dejanju nasprotje med ljubavjo in strastjo. Strast je zapeljala Cirila v nedovoljeno razmerje s Heleno, a prava ljubav do Marice, katero je še iz mlada ljubil, ga sili proč in zapelje v nerednosti, ki so nazadnje vzrok, da obnori. Vendar cela drama ni jednotno izvedena na podlagi tega konflikta, dasi na njem sloni. Zlasti je prvi čin skoro izven tega konflikta, skoro v nobeni pragmatično-logični zvezi s poslednjimi čini, ampak visi nekako v zraku. Tudi celo nič ne vemo po prvem činu, o čem se prav za prav dejanje plete; najbolj še mislimo na Trdino, najmanj na Cirila. Praviloma pa mora biti vedno že s prvim činom povedano, za kaj gre junaku, dasi še seveda ne vemo, kako mu izteče. Naša drama bi morala potemtakem biti celo drugače sestavljena. Že od kraja bi nam bil pesnik moral povedati, kaj je Cirila gnalo z Dunaja proč od Helene, namreč prvotna ljubav do Marice. Potem bi nam bilo jasno in umevno, zakaj zbeži ravno v Ljubljano, kamor sedaj le po nekem neutemeljenem „naključju“ pride, kar sila težko verujemo. „Naključje“ ni na mestu, kjer je glavni vzrok zapletka, kakor v našem slučaju. Tudi bi bilo verjetnejše, ko bi ukradel denar zato, da bi z Marico kam zbežal, četudi bi se mu ne posrečilo. Sedaj pa tudi ta čin ni prav utemeljen. Pesnik je torej glavni moment prezrl in se pečal bolj s postransko Cirilovo afero, ki je pa nedramatična. Drami torej nedostaje jednote v dejanju in v ideji, pa tudi verjetnosti sploh. Če prezremo nadalje prvi čin, ki je kakor neka neokretna pritiklina, se dejanje v drugih činih giblje živahno. Pa tudi tu je pesnik pozabil na temperiranje čustev. Ni namreč pazil na to, da bi med burne prizore uvrstil vedno zopet mirne in ljubke, da razburjena čustva zopet pomiri in gledavcev ne izmuči z jednoličnostjo. Tu

bi mu bila lahko prav dobro služila vsebina prvega čina. Vse, kar nam je povedal v prvem činu, bi bil moral umetno vplesti med poslednje tri čine. S tem bi bil dosegel dvojno: popolnil bi bil jednoto dejanja in psihološko tehniko drame.

Kar se tiče oseb, so najjasneje risani Ciril, Helena in stari Slemenc. Dasi nam Ciril ne ugaja zlasti zaradi nizkosti in breznačajnosti in je kot tak tudi slab glavni junak, za kakršnega se bolje zbirajo krepki (kajpak tudi človeškim napakam udani) značaji, vendar ker je še v njem nekaj dobrega jedra in blagega čustva, nam slednjič, ko ga že stre na duhu žalost nad smrtjo očetovo, katero je zakrivil, ni ravno nesimpatičen, temveč čutimo ž njim nekako sožalje, ker sodimo, da ga je premagala slabost. Sicer pa precej težko verujemo, da je obnorel. Neke vrline pa tu ne smemo prezreti, namreč te, da je pesnik v Cirilu precej globoko posegel v notranjega človeka, da nam kaže Cirila, kakršen je v srcu. S tem se je dotaknil pravega elementa drame in poezije sploh. Ravno to daje celi drami neko vrednost in bo morda vzrok, da se bo v kljub svoji neokusnosti vendar ohranila na odru.

Druga oseba, Helena, se kaže v drami preveč brezstidno, zato nekam odurno. Tudi dobre strani, katere ji pesnik pripisuje, kakor ljubav do otroka in zvestoba do nezvestega Cirila, je ne omilijo dovolj, ker utegnejo biti hinavščina in koristolovje. Da se take „emancipiranke“ nahajajo, ne tajimo, a pesnik ravna, kakor bi se v nemal za take ženske tipe.

Slemenc se kaže blagega, četudi ostrega očeta. Ni pa dobro, da je pesnik njegovo togoto tu pa tam tiral do skrajnosti, ker skrajnost je vedno vsaj blizu neverjetnosti. Tako tudi tu. Sploh naj se strasti nikdar ne kažejo v skrajnosti, ampak vedno tako, da je moči misliti še kaj hujšega, sicer se domišljiji pristrižejo peruti, kar ne bi smelo biti. Zato vladaj povsodi v umetnosti neka umerjenost, kakor so učili že stari Grki. — O drugih osebah drame ni treba govoriti, deloma, ker niso točno izražene, deloma, ker niso za dramo važne. V dialogu je pesnik dokaj spreten, četudi je dosti malovažnega besedičenja, katero naj ostaja vedno za sceno, n. pr. naivno predstavljanje v prvem činu in še marsikaj. V obče se vidi, da pesnik hrepeni po dovršenosti. Upamo, da nam tudi kaj takega sčasoma poda, samo želeli bi, da bi ga vodilo vedno pravo navdušenje za lepoto, pa tudi — za k r e p o s t.

I. Šanda.

Gledališke igre. Spisal A. L. B i s t r i š k i. I. zvezek. „Lokavi snubač.“ Veseloigra v jednem dejanji. J. Krajc v Novem mestu. Cena 50 h. — Pred seboj imamo začetek nove zbirke gledaliških iger. Prva „Lokavi snubač“ ima to - le vsebino. Ivan, trgovčev sin, pride snubit za Minko, hčerko župana Gornika; ta pa neče o tem nič vedeti, dasi Ivana še niti ne pozna; že ime mu je v spotiko in še posebno to, da je snubač trgovec, o katerem sodi, da želi

hčerko le radi denarja. Ko najde Ivana v svoji hiši, ga ima po zmoti za okrajnega glavarja, ki je imel baš isti dan priti k županovim. Ivan se ne izda, ampak se res dela glavarja in snubi za Minko, čemur Gornik seveda rad privoli. Ko nato pride v hišo pravi glavar, ki je bil Ivanov prijatelj, in vse zve, pomaga k ženitvi pregovoriti župana, ki se tudi uda.

Ideja te burke precej spominja na Gogoljevega „Revizorja“. Vendar je pisatelj „mutatis mutandis“ idejo prikrojil našim razmeram. Dasi se o taki mali igrici ne da dosti govoriti, vendar bi radi pisatelja na nekatere reči opozorili zaradi poznejših iger, ki nam jih obeta.

Razporedba in ekspozicija dejanja je dobra. Vse je povedano o pravem času, položaj je hitro jasen, osebe kmalu znane, razvitek dejanja je neprisljen in naraven. Prvi in drugi prizor se začenjata s samogovori, kar ni dobro. Samogovori se rabijo le, kadar kaka važna oseba razkriva svoja čustva in tajne misli. Tako je n. pr. zopet celo na pravem mestu Ivanov samogovor v 11. prizoru. Sploh se samogovori vpletajo le v najvažnejših momentih, navadno le pred krizo in pred katastrofo. Pripovedovanje Ivanovo v zadnjem prizoru ni dramatično ampak zelo epično.

Kadar se v drami kaj pripoveduje, treba je vedno vpletati vmes opombe raznih oseb, da se kaže njihovo zanimanje, kakor bi se godilo tudi v navadnem, vsakdanjem življenju. Dialog je v obče precej precizen, a včasih je pisatelj predolg zlasti v zadnjem prizoru.

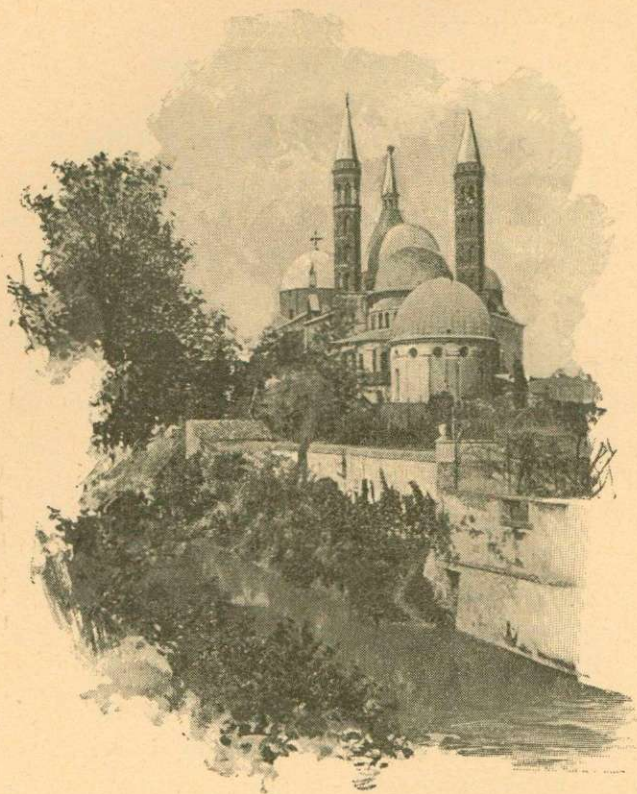
Celo nenaravno pa je pisatelj vpletel dostikrat „medopombe“, ki jih naj oseba tiho zase govori; posebno se to občuti v 12. in 13. prizoru, kjer so zaporedoma namešane med pogovor, katerega zelo motijo. Opomba se dostavi le, kadar je za gledavca važna in taka, da je sam ne more uganiti. Na svojem mestu je n. pr. opomba v 14. prizoru, ko reče Ivan (zase): „Da bi le kaj neumnega ne povedal, č u t i m ga že v glavi.“ Ta je važna, ker gledavec tega ne ve, da ga Ivan že „čuti“.

Kar se značajev tiče, so risani naravno, zlasti je opaziti pri Ivanu logično soglasje med značajem in dejanjem, ker se namreč ko poštenjak neče skrivati pred županom, kar igro ravno zaplete.

Igra je v obče dober poskus in se bo dala z uspehom igrati, le uglobiti se mora pisatelj še bolj v človeka, a razkrivati in kazati njegovo znotranjost, ker to je naloga pesništva in posebno še drame. Ne ugaja nam napis „Lokavi“, kar ima slab pomen, namreč „hinterlistig“, a pisatelj je gotovo hotel reči samo, da je snubač prebrisan.

I. Šanda.

Ročni kašipot po Goriškem, Trstu in Istri in koledar za navadno leto 1900. Sestavil A. G a b r š č e k. V Gorici. Tiskala in založila „Goriška Tiskarna“ A. Gabršček. VI. letnik. Cena 1 K 30 h.

Jos. Beck.

Cerkev sv. Antona v Padovi.

Češka književnost.

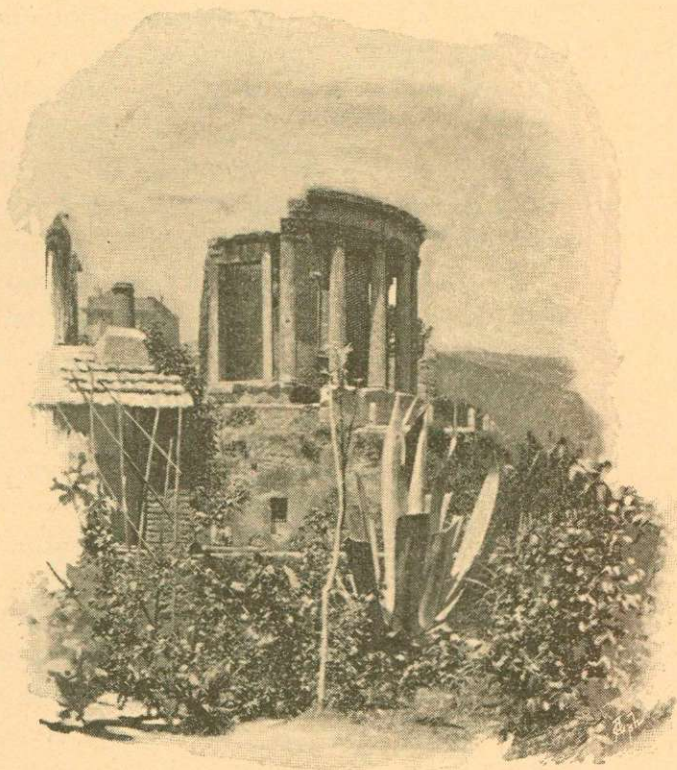
Večina čeških književnih del izhaja v snopičih; le redki so knjigarji, ki izdajejo kar najedenkrat cele knjige. Radi tega ima skoro vsak knjigar ali založnik svojo „knjovnu“, v kateri v večjih ali manjših presledkih javlja večkrat kaj obširna dela. Tako priobčuje „knjovna“ bivšega „Světózora“ obširen roman poljskega pisatelja Boleslava Prusa z naslovom *Faraon*. V tej knjovni je izšlo doslej že nad 50 snopičev različnih povestij, od katerih stane jeden le 20 h.

Posebno pozornost obračajo Čehi delom Henrika Sienkiewicza. V knjovni Edvarda Beauforta z naslovom „Přítel Domoviny“ je izšel letos Sienkiewiczov roman *Křížáci* in sicer ob jednom z originalom, priobčenim v „Tygodniku illustrovanem“. Lansko leto je v tej knjovni izšel istega pisatelja roman *Quo vadis* in sicer za ceno 1 K 92 h, med tem, ko velja original 7 K 20 h. Knjig „Přítel Domoviny“ izide vsako leto 12 snopičev po osem pol obsežnih, ki stanejo na leto samo 2 K 20 h. Dobivajo se tudi trdo vezani zvezki in sicer po trije snopiči skupaj v jednom zvezku.

Za novo leto je bil v tej knjovni napovedan Sienkiewiczov roman *Potop*, vsekako pa si je izdajatelj premislil ter ga je jel priobčevati v posebni „Levny illustrovany knjovny“, katere izide na leto 18 snopičev po 48 h. Prvi snopič je že izšel ter obsega poleg gradiva nekoliko krasnih slik, kakršnih še doslej nobena izdaja tega romana ni imela. Ni dvomiti, da pridobi na ta način gospod izdajatelj temu delu dokaj čitateljev, zlasti radi tega, ker je

prvi del te trilogije, roman „Z ognjem in mečem“, že splošno znan in razširjen. Po „Potopu“ pride v tej knjovni na vrsto roman *Pan Wolodyjowski*, t. j. tretji del te trilogije, istotako s slikami tako izbornimi, da bodo smeli za nje celo Poljaki Čehom zavidati. Pač očiten dokaz, kaj učini podjeten duh na književnem polju.

Svojo knjovno in sicer za mladež in za odrastle ima tudi knjigar Jos. R. Vilímek v Pragi. V tej knjovni se tudi pojavljajo najedenkrat cele knjige (a ne snopiči). „Vilímekove knjovny“ izide na leto osem zvezkov, obsegajočih 2500 strani, ki stanejo po naročilni poti 16 K. Za l. 1900. so odločena naslednja dela: „Plodnost“, roman E. Zola, 2 dela; „Co život vyprávěl“, povest Gabr. Preissové; „Z davu“, humoreske in črtice od Hejda; „Uskalím“, novele in pripovedke od Sumina; „Anděl smrti“, novele iz poljščine od Tetmajerja; „Prěludy“, senzačni roman Salova (iz ruščine) ter „Kam tihnou děti?“ pripovedka Klostermana. V Vilímekovi zalogi izhajajo v zbirki „Dobrodružne cesty“, romani dra. K. Maya s slikami. Doslej sta izšla dva: „Z Bagdadu do Stambulu“ (cena 4 K 60 h) in „V zoklích Balkánských“ (zadnji v snopičih po 30 h). Vilímek je nadalje založnik panorame čeških mest, gradov, trgov itd., ki izhaja v snopičih po 10 tablic pod naslovom „Letem českým světem“. Tu se tiska tudi „Nový Robinson“ za otroke ter „Malý Čtenář“, najcenejši časopis za mladino. Vrh tega izdaje Vilímek po štirikrat na leto imenik svojih književnih del z naslovom „Naše knihy“, kateri se pošilja vsakemu brezplačno, kdor naznani založništvu svoj naslov.

Jos. Beck.

Tempel Sibilin v Tivoliju.

V založbi knjigarja J. Otta izhaja „Lacina kni-hovna národní“, „Ruska kni-hovna“ i. dr. V prvi se priobčujejo spisi Al. Jiráska, Gust. Pflieger-Morav-skega, Karoline Světlé i. dr.; v drugi pa spisi Ale-ksandra Puškina, Ivana Turgenjeva ter najnovejši roman „Vzkříšení“ Leva Tolstega. V „Svetovni kni-hovni“ istega založnika (sn. 116—119) je priobčena Arbesova „Ethiopska lilie“. Dalje se tiska tu „Stručný slovník Paedagogický“ in „Souborné vydání bás-nických spisů Jaroslava Vrchlického“, katerih je izšlo že 174 snop.

V založbi Bursfka a Kohouta v Pragi izhajajo Franč. Palackega *Dějini národu českého v Čechách a na Moravě*. Jubilejní vydání pro český lid, za tisek priredil dr. B. Rieger; potem *Dějiny nové doby*, spisal dr. Jan Křišťufek, gimn. učitelj v Budě-jovicah. Najzanimivejše izmed vsega pa je delo E. St. Vraza z naslovom *Cesty světem*, v katerih imenovani pisatelj slika svoje potovanje po Ameriki. Doslej je tega dela izšlo že 18 snopičev po 60 h.

Najzanimivejša novica za naše mlade slaviste je brž-kone ta, da je jel znameniti *Slovanský Přehled* po trimesečnih presledkih (od katerih se dva odra-čunita za počitnice) zopet izhajati. Radi prepričlega števila naročnikov je založništvo zelo omahovalo in nekako izročilo usodo tega mesečnika občinstvu samemu v roke; naposled, obodreno po shodu slo-vanskih novinarjev v Krakovu, se je vendar odlo-čilo, da hoče vstrajati še nadalje na tej poti, in tako imamo že pet snopičev drugega letnika pred seboj. (Poslednji ima v prevodu štiri Prešernove pesmi, pet gazel in jedno pesem Jenkovo.) Obseg tega časo-pisa je tako zanimiv, da sem zares v zadregi zastran tega, na kaj naj bi posebič opozarjal čitatelja. V prvem zvezku n. pr. nas Slovence zanimajo članki: „V údolí (dolini) Resie“ od Ad. Černega, „Čedadský jezd na památku Pavla Diakona“ ter „Národnostní poměry v Přímorí“. Naročnina (6 K 40 h na leto) se pošilja knjigarni Fr. Šimáček v Pragi. i+a

Časopis.

Od dne 23. do 24. prosinca so imeli Angleži še hujšo izgubo, kakor smo zadnjič poročali. General Warren, ki vodi levo krilo Bullerjeve armade, in je že mislil, da je premagal bursko vojsko (v istini je samo v beg zavrnil kakih 150 trudnih Burov), je bil grozno potolčen: izgubil je vso artilerijo; mrtvih je 32 častnikov in 226 mož; ranjenih 60 častnikov in 1020 mož; ujetih 6 častnikov in 302 moža. Moral je sramotno nazaj čez Tugelo.

Dne 24. prosinca je predlagal dr. Žerjavić v hrvaškem deželnem zboru, naj se po državnih zakladnicah, zlasti na Dunaju, išče hrvaška kraljeva krona. Predlog je večina odklonila.

Dne 25. pros. je bila v Gorici enketa vinorejcev, ki so stavili zahtevo, da se mora carina na laško vino, ki toliko škoduje domači vinoreji, jako povišati.

Dne 25. prosinca je praznovalo „Katoliško poli-tično društvo“ v Ljubljani svojo desetletnico. Pred-sednik mu je dr. Ivan Šusteršič.

Dne 27. prosinca so Buri Angleže natepli v dveh manjših bitkah, v Thamabazami in pri Colesbergu.

Dne 29. prosinca je bila na Goriškem volitev za državni zbor na mesto odstopivšega grofa Alfreda Coroninija. Trebalo je ožje volitve med Coroninijem in dr. Staničem; izvoljen je bil grof Alfred Coronini, ker je dobil 158 glasov.

Ministerski predsednik Körber je dal lepo na-vodilo političnim uradnikom, kako naj prijazno rav-

najo z občinstvom in si pridobivajo pri njem za-upanje.

Dne 4. svečana je praznoval škof Strossmayer 86. rojstveni dan življenja. Trdé, da je gledé na dolgost škofovanja najstarejši škof na svetu.

Dne 5. svečana zjutraj je prekoračil general Buller Tugelo. Buri so mu pobili veliko mož.

Dne 5. svečana so se začele na Dunaju „spravne konference“ za Češko in Moravsko med Čehi in Nemci v prostorih min. predsedstva.

Dne 5. svečana je bil izvoljen v Pragi Staročeh dr. Srb za župana s 43 glasovi.

Na južno-afriškem bojišču se oba nasprotnika živahno gibljeta in pripravljata na spopad. Angleži imajo tu toliko moči: Na vzhodu: general Buller 27.600 mož in 71 topov; v Ladysmithu 9000 mož, 46 topov; v Natalu 11.000 mož, 38 topov; ob južno oranjski meji 17.100 mož, 42 topov (Gatacre 7600 mož, 22 topov; French 7100 mož, 20 topov in še 2400 mož). Na zahodu: general Methuen 16.600 mož, 60 topov; v Kimberleyu 2600 mož, 76 topov; Mafeking 1000 mož, 16 topov; v Rhodesiji 2000 mož, 6 topov; drugod 8500 mož, 48 topov; v kapski kol. 12.800 mož, 36 topov; skupaj 108.200 mož, 439 topov. Na poti je 17.150 mož, 172 topov. — B u r i imajo 80.000 mož in pa prostovoljce.

Kuga še vedno mori v Indiji; 7. svečana je v Bombayu umrlo za kugo 408 oseb.

Razne stvari.

Dimitrij Vasiljev Grigorovič. Sredo, dné 3. prosinca t. l. je umrl v Petrogradu — 78leten starec — znani ruski pisatelj D. V. Grigorovič. To je bil tipus skupine ruskih pisateljev iz dobe 1840. leta, katerim so načelovali: Turgenjev, Dostojevski, Gončarov in Ostrovskij. Grigorovič je preživel vse svoje tovariše in bil poslednji pisatelj te dobe ruske književnosti.

D. V. Grigorovič se je rodil l. 1822. v Simbirski guberniji. Njegov oče je bil plemič in posestnik, mati pa Francozinja. Prvo izobrazbo je dobil na francoskem odgojevališču v Moskvi, potem je vstopil v petrograjsko inženirsko učilišče, kjer sta si bila z Dostojevskim sošolca. V mladosti je začutil Grigorovič v sebi pravo strast k slikarstvu in poslednji dve leti se je na inženirskem učilišču ukvarjal le s slikanjem. Njegov slabi pogled ga je prisilil popustiti to delo; navzlic temu pa sta ga slikarstvo in umetnost zanimala vse življenje. Ljubitelj slikarstva je osnoval društvo za vspodbujanje umetnikov in prekrasen muzej pri tem društvu; bil je več let tajnik in duša tega društva in muzeja.

V primeri s Turgenjevom, Dostojevskim, Gončarovom in dr. spada D. V. Grigorovič k pisateljem druge vrste iz omenjene dobe; vendar je užival splošno spoštovanje. — V javnosti je nastopil s prevodi francoskih romanov. L. 1844. je dal tiskati izvirne povesti z naslovom „Teatraljnaja kareta“ (gledališka kočija) in „Sobačka“ (psiček); l. 1845. je izdal „Peterburgskije šarmaščiki“ (petrograjski lajnarji) in „Loterijnyj bal“ (lot. ples). Iz teh književnih izdelkov je bilo mōči razvideti, da pripada Grigorovič k tako imenovanim naturalistom. Istega duha so tudi nekatere druge Grigorovičeve povesti, zajete iz petrograjskih visokih in srednjih krogov. Pripovedki „Neudavšajasja žiznj“ (ponesrečeno življenje) in „Kapelmeister Suslikov“ predstavljata v kaj mičnih črtah sposobne ljudi, ugonobljene samo radi tega, ker jim je manjkalo gmotnih sredstev, da bi se povzpeli kvišku. Junaka „Ponesrečenega življenja“, Andrejeva, je opisal Grigorovič ko sposobnega umetnika, kateremu so vsi napovedovali sijajno bodočnost; a naposled je bil prisiljen služiti za poštarja v malem mestecu na deželi. Nasprotno temu je Grigorovič napisal celo vrsto pripovedek, v katerih so naslikani ljudje, ne ukvarjajoči se z ničemer, a živeči v Petrogradu ob svojem bogastvu, ali pa naravnost na račun drugih. K tem povestim pripadajo: „Pohoždenija Nakatova“ (potovanje Nakatova), „Škola gosteprijimstva“ (šola gostoljubnosti), „Stoličnyje rodstveniki“ (sorodniki v prestolnici)

„Svistuljkin“ (žvižgavec) i. dr. Preizvrstno pa je poznal in slikal Grigorovič v svojih povestih življenje uradnikov od nizkih do najvišjih, o čemer pričajo: „Sošédka“ (sosed), „Loterijnyj bal“ in „Očerki sovremennyh npravov“ (črte sočasnih značajev). V povesti „Akrobaty blagotvoritelnosti“ (vrvoplezci dobrodelnosti) kaže Grigorovič ljudi, ukvarjajoče se s snovanjem dobrodelnih društev, ki se sicer trudijo z nabiranjem doneskov, sami pa vendar društvu ne dadó niti kopejke.

Posebno pa se je proslavil Grigorovič s svojimi pripovedkami iz narodnega (kmetiškega) življenja. V 1840. letih se je jela ruska misel obračati k narodu. Pisatelji so jeli proučevati narodno življenje, nabirati narodne pesmi in pripovedke, opisovati običaje, da se na ta način seznanijo z značajem preprostega kmeta in z njegovimi ideali. Pripovedke iz narodnega življenja so pridobile pisatelju veliko slavo, in do l. 1860. jih je prečitala vsa Rusija, a še sedaj služijo v okras knjižnic šolske mladine. V povesti „Pahar“ (poljedelec) nam kaže pisatelj, da samo jedini kmet more pri svojem delu ohraniti krotkost, čisto mišljenje, bogaboječnost, ljubezen do naroda . . ., med tem, ko delo v tvornicah in rokodelnicah pači značaj preprostega naroda. V povesti „Derevnja“ (vas) je naslikal Grigorovič kmeta-capina, radi katerega trpé krotki ljudje. V povesti, ali prav za prav idili „Četyre vremeni goda“ (štirje letni časi) se kažejo poglobitve vrline Grigorovičevega talenta. Ta idila je prenapolnjena z množico slik iz prirode in prizorov iz kmetiškega življenja. Povest „Anton goremjka“ (Anton siromak) je proslavila pisateljevo ime; kosa se z angleškim romanom „Stric Tomaževa kočja“. Tu je živo opisana tudi nam Slovincem dobro znana „robota“, katero je moral opravljati ruski mužik (kmet) do l. 1861. svojim gospodarjem. Izvrstni sta tudi Grigorovičevi povesti iz kmetiškega življenja: „Smedovskaja dolina“ (mejaška dolina) in „Rybaki“ (ribiči). V romanu „Pereselency“ (preselivci) opisuje Grigorovič preseljevanje kmetov na povelje lastnika zemljišča z dobre in plodne na slabo zemljo. Lastnik zemljišča in njegova žena sta opisana ko dobra človeka, ki pa ne poznata kmetiškega življenja ter se ravnata jedino le po tem, kar izvesta od oskrbnika svojega zemljišča.

Pripovedke Grigorovičeve iz kmetiškega življenja so prebudile med ruskim izobraženim občinstvom ljubezen do kmetov. Radi tega imajo vzgojevalen pomen in zlasti mladina jih čita jako rada in se na ta način seznanja z glavno oporo ruskega društva in države.

Pogovori.

(Dalje.)

G. Simon Leonovič: Zopet pomenljivo ime! „Vsaj nekoliko besed o njih izpregovoriti na platnicah“ naj blagovolimo o Vaših treh pesmicah, namreč, če niso za to, da bi jih natisnili.“ Čakajte, natisnimo jih vsaj na platnicah! Prva:

Ne zabim te . . .

Sedaj izgubiš svoj'ga sina,
ti majka krasna, domovina,
hiteti moram v tuji kraj,
a vrnem kmalu se nazaj.
Nikdar ne zabim, krasna te!

Saj ti si meni mati bila,
si z duhom svojim me pojila,
zato te, dragi, krasni dom
jaz vedno srčno ljubil bom.
Ne zabim v svetu tujem te!

Res, nisem sreče v tebi vžival,
čeprav o njej sem vedno snival.
Da sreča me hotela ni,
tega pa kriva nisi ti.
Zato ne zabim nikdar te!

No! to je prva Vaša! In kaj mislite Vi o njej? Da je dobra? Ali mislite, da smo se navdušili za Vas in Vašo ljubezen do „majke krasne, domovine“? Žal — prav nič. Ali je pač vredno toliko zatrjevanja: nikdar ne zabim te! ko greste malo v tuji kraj, a vrnete kmalu se nazaj? To bi bilo pač grozno nehvaležno in lahkomiselno, da bi pozabili meni nič, tebi nič domovino, ko pogledate malo po svetu! In ta motivacija! „Da sreča me hotela ni, tega pa nisi kriva ti!“ Vi nesrečni človek, ki toliko „o sreči snivate“, vzbudite se rajši in delujte rajši, pa bode videli, da bo imela domovina veliko več dobička, nego če ji samo zatrjujete: zato ne zabim nikdar te!

V drugi „Slika in pisma“ kažete, da Vašemu srcu ni veliko verjeti. Slika in pisma imate od „nezveste“. Čujmo!

Ha, slika le ostala je,
takrat nezvesta jo je dala,
ko prvič tam sva snila (!) se,
kjer voda tiha je šumljala.

Postala mi nezvesta je,
zato tud' slike njene nočem;
dasi prav krasna je,
uničiti jo vendar hočem.

„Da od nedelje do nedelje se sedemkrat srce vname“, poje nekje Prešern. Tako smo

mislili ob teh kiticah. Nekje pri tihi vodi šumljajoči sta se „snila“ prvokrat, pa Vam je dala sliko in — postala nezvesta. Sedaj hočete končati, uničiti, če prav je krasna, ne „nezveste“, ampak sliko! Ker

Kako obrazek ji rudi,
a srce ji je ovenelo (!),
tu v ognji sedaj naj zgori.
Že plamen jo požira smelo.

Da je na sliki srce ovenelo —, to je nekaj novega, izvirnega: zato bo res lahko „plamen smelo je požrl“.

Le pisma njena tu so še,
iz njih ljubezen je cvetela;
a v ogenj tudi to naj gre,
da duša mir mi bo imela. —

Uboga duša! Malo papirja, ki iz njega „cvete ljubezen“, pa ji vzame mir. Prav, da „gre vse to v ogenj; morebiti kak „feniks“ iz njega pride. Čujmo konec:

Tako, zdaj zginilo je vse,
ostal le kupček je pepela;
iz srca zginilo deklet,
zdaj duša moja je vesela.

Malo pepela torej — nič drugega! In prav je tako! Vendar je taka ljubezen piškava, ki tako izgine, kakor zgori košček papirja. Zatorej, ko bi ne bili Vi zagrešili te pesmice in bi mi ne bili razglasili tega Vašega dejanja po teh pogovorih svetu, verjemite, še vedno bi sijalo solnce in zemlja bi hodila svojo pot. Jedino kar nam je vseč, je to, da ste jo originalno povedali. — Tretje ne natisnemo. „Tri slike“ ste jo naslovili. Ko bi jo prebrali naši bravci, bi pogrešali treh slik prav tako v njej, kakor jih pogrešamo mi. V gostilni — pijanec, doma — uboštvo, dve sliki. In tretja? Če imate res časa dovolj, no, za zabavo si lahko še naredite takih pesmij kaj; a če ne bo v njih globokejših čustev in boljše vnajnosti, v list jih — ne zamerite! — še ne bomo dejali, pa jih ne bomo. Zdravi!

G. A. A. v K: „Prosim, če bi pregledali ti dve pesmici in izrekli sodbo na „Dom in svetovih“ platnicah.“ Prva se glasi:

Spanje . . .

Na starem gradu . . . itd.

Radi bi vedeli, kaj Vas nosi „ob starem gradu često v pozno noč, ko slednja luč že

ugasne v izbah vaških koč“. Čuden grad to! V razvalinah je sova, v njih skovika in leta, in vendar „ura polnoč na njem biva in v njem spava vse“. Kje ste še videli uro na razvalinah in kdo spi v njih? K večjemu gadi, pa ne taki kakor Vi, ki zamišljeni „stopate ob grmovju, dokler vzhaja solnce na obzorju“. In sedaj:

V travo ležem, spavam krepko spanje.
A kmalu, kmalu sen me zapusti,
in duša moja z novega trpi.

Zamerili bi Vam skoraj, da ste tak človek: po noči korakate ob gradu in grmovju, ko pa solnce pride, se vležete v travo in krepko spite. Ali ni to narobe svet? Pojdite rajši počivat v kako „izbo vaških koč“ po noči, in ne bo Vam treba sanjati — po dnevi.

Dopis iz Kalifornije.

(Konec.)

Sedaj, ko imamo v dolini toplo, pravo pomladansko vreme, ko se je narava zopet probudila in ovila bližnje griče in polja v zeleno odejo, pa sneži v hribih, kakor da bi bil Božič kje v severnih krajih. Ko se vreme razjasni, bom videl hribe pokrite z debelim snegom. Sierra-Nevada-pogorje mi je že od prejšnjih let dobro znano; delal sem pa tudi letos na imenovanih hribih, namreč na žagi v oddelku za izdelovanje strešnic ali „shingles“. Oglejmo si torej malo še te hribe. Kraj, kjer sem delal, se nahaja 35 milj od tukaj in 7000 čevljev nad morsko gladino. Na tej višini je najlepši les, pred vsem drugim mogočni red-wood-tree. To je les, ki ne raste drugodi kakor v Kaliforniji; pripraven je za vsako rabo, posebno trpežen pa je v vodi ali v zemlji, kjer ne zgine zlepa. Slišal sem, da so tudi na Nemškem zasadili iz Kalifornije poslana drevesca, a ne vem, kako rastejo. Red-wood zraste silno debelo drevo. Videl sem je že 34 čevljev debelo čez sredo. Največ jih je od 10 do 20 čevljev debelih. Jaz sem posekal tri. Priložena slika¹ Vam kaže deblo 18 čevljev debelo pri korenu, dva sva je sekala tri dni. Ko je padlo na tla, sežagali smo je na štiri čevlje dolge kose in tiste čoke potem razklali na drobno in zvozili na žago za skodle. Pri

¹ Dopisnik nam je poslal sliko, katere pa ne moremo priobčiti drugače, kakor da bi se prerisala.

Drugo pesem ste nazvali:

Poziv rojakom.

Bratje moji na nogé,
iz dušnega se spanja prebudimo!
Okove vraga razdrobimo,
in mu pokažimo zobé!

Grozno navdušen mladenič ste. A verjemite, da vraga ne bomo razdrobili, če mu še toliko kažemo — zobé. Cele pesmice ne bomo natisnili, ker bi Vaši „bratje“ prav nič ne pridobili, če jim tudi trikrat zakličete: Na noge bratje! Torej dovolite, da Vam mi zakličemo:

Prijatelj mladi, na nogé,
iz dušnega se spanja prebudite,
da bote enkrat kaj — čas porabite —
četudi morda pesnik — ne!

delu v gozdu smo imeli parni stroj, ki je gonil 14 čevljev dolgo žago s tremi konjskimi močmi. Iz jednega drevesa smo naredili 670.000 skodel. Prodali so se 1000 po 1.60 dolarjev. Na trg postavljeni veljajo 2.50 do 3 dol. jeden tisoč. (1 dolar je 5 kron.)

Pojdimo sedaj od te žage na bližnji 9000 čevljev visoki vrh! Pred nami se odpre razgled, ki ga ne prekaša noben drug na svetu. Dež je spral zemljo in voda je prst znesla v doline. Hribi in grebenasti vrhunci kažejo svoje žalostno lice, sam prod in pečine; po dolinicah pa so zelene trate. Če pa obrnem oči proti severu, vzdiguje se pred mano najvišji vrh celega pogorja, Mt. Withey. Človeku se milo stori pri srcu, zlasti ako ga opazuje zvečer, ko solnce nanj meče zadnje žarke: vidi se, kakor da bi bil ves v plamenu; ko pa je zatono, se nam dozdeva kakor sivi oblaki na nebu. Sneg ga pokriva do meseca avgusta, na severni strani pa mu leži večni sneg.

Kalifornija je res bogato obdarjena z naravno lepoto, a za take reči se tukaj malo kdo zanima: vse ima oči uprte jedino tje, kjer se „denar dela“.

Ne bom Vas, gospod, dalje dolgočasil s tem pisanjem, ker ne vem, kaj Vi temu poročete. Mislim pa si, da je prav, ako svet poznamo in iz raznih krajev kaj čujemo. Pozdravljam Vas

Vaš

Jakop R. Simonič.